

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Eesti keele osakond

Keeletoimetajate töö tarbetekstidega

Magistritöö

Karet Eesmäe

Juhendajad Katrin Kern

Riina Reinsalu (PhD)

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Keeletoimetamine tekstiteoreetilisel taustal	8
1.1. Žanr	8
1.2. Register.....	10
2. Keeletoimetamise üldpõhimõtted	12
3. Keeletoimetaja kui autori ja lugeja vahendaja.....	16
4. Juhtumiuuring	18
4.1. Toimetatud tekstide analüüsist	19
4.1.1 Tekstid.....	19
4.1.2 Tekstimeterjali analüüsiprotsess	21
4.2. Intervjuu	27
5. Tekstides tehtud muudatused.....	29
5.1. Tekst 1	29
5.2. Tekst 2	34
5.3. Tekst 3	38
5.4. Tekst 4	41
5.5. Tekst 5	44
5.6. Tekst 6	49
5.7. Tekst 7	53
5.8. Tekstideülene kokkuvõte.....	59
6. Toimetaja tekstiväline töö.....	64
6.1. Toimetajate tööprotsess	64
6.2. Toimetaja suhtlus autoriga ja vastutus	68

Kokkuvõte	71
Kirjandus	74
<i>Summary</i>	80
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused	83
Lisa 2. Kategooria „Täpsustatud muudatus“ koodid.....	84
Lisa 3. Kategooria „Täpsustatud muudatuse“ koodide võrdlev tabel	91

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Sissejuhatus

Ehkki arutelud keelekorralduse ja -normide jäikuse üle pole midagi uut (vt nt Erelt T. 2002; Kasik 2002), on 2020. aasta sügisest teema taas teravalt päevakorda tõusnud. Nii mitmesugustes artiklites kui ettekannetes on peale keelekorralduse jõutud ka keelehooldajate ja keelekorralduse elluviijate ehk keeleteoimetajate ülesanneteni. Samas on keeleteoimetajaid ja -toimetamist (ingl *sub-editing*, ka *copy-editing*) teaduslikult vähe uuritud ja see vähene nende kohta tehtud uurimistöö on suuresti riikidepõhine (Vandendaele 2017: 20). Märkimisväärse panuse on valdkonda andnud Laval'i ülikooli õppejõud Jocelyne Bisailon ja Isabelle Clerc ning nende juhendatavad ning Astrid Vandendaele Genti ülikoolist.

Eestis on keeleteoimetaja tööd teaduslikult käsitletud samuti lõputöodes. Mulle teadaolevalt on toimetajate tehtud parandusi ja muudatusi põhjalikult käsitletud vaid Mari Hion (1971), kes analüüsis nelja (populaar)teadusliku teksti käsikirja kirjastusest Valgus ja esitas nende põhjal ülevaate keeleteoimetajate tehtud süntaktilistest parandustest. Hion näitas, kuidas midagi on parandatud, ent andis ka hinnangu sellele, kas muudatus oli vajalik või piisav, ning lisas oma parandusettepanekuid (vt Hion 1971). Keeleteoimetaja tehtavatest muudatustest on kokkuvõtlikult kirjutanud doktoritöös ka Marju Taukar (2020). Teise nurga alt on toimetamisele tähelepanu pööranud Anni Viirmets (2020), kes uuris Eesti kultuuriministeeriumi toimetamata ametikirju ja eristas liikide kaupa võimalikud toimetamist vajavad kohad. Üldist keeleteoimetajatööd on uuritud rohkem ja seda on teinud eelkõige Tallinna ülikooli üliõpilased, nt Kadri Valk (2014) vaatas bakalaureusetöös keeleteoimetajate tööd *online*-väljaannetes, Kai Miller (2017) intervjueris aga 20. sajandi teise poole ilukirjanduse tõlke toimetajaid, Triin Jõemets (2022) analüüsis keeleteoimetajate tööprotsessi.

Kuivõrd magistr töö üldteema, keeleteoimetaja töö tekstiga, on keelehooldes seisukohalt aktuaalne ning seni on keeleteoimetaja tööd kajastatud peamiselt vaid (arvamus)artiklites, on siinne magistr töö vajalik eelkõige selleks, et tuua aruteludesse teaduslikumat

vaatepunkti just tehtavate muudatuste kohta. Kuigi seda infot saab mõningal määral Hioni (1971) tulemustest, on siinne töö ajakohasem, puudutades ka praeguseid muudatusi keele(korraldus)maastikul. Erinevalt Hionist ei ole siinse magistr töö mõte anda toimetaja tegevusele hinnanguid.

Siiski on siinse magistr töö eesmärk välja selgitada, kuidas keeleteimetaja tarbetekstiga töötab. Seda eesmärki aitavad täita järgmised küsimused.

1. Mis muudatusi keeleteimetaja tekstis teeb?
2. Mis põhimõtteid keeleteimetaja oma töös järgib?
3. Milline on autori ja keeleteimetaja rollisuhe?

Töö põhiosa moodustab seitsmelt keeleteimetajalt¹ saadud eri liiki ja pikkuses algupäraste tarbetekstide analüüs. Tekste analüüsin kvalitatiivsel meetodil – juhtumiuuringuna. Kodeerimise abil eristan iga juhtumi ehk teksti muudatuste kategooriad ja koodid. Põhiosa toetavad keeleteimetajatega tehtavad intervjuud, mille käigus uurin nende toimetamis põhimõtete kohta ja palun neil mõnda muudatust selgitada.

Töö teoreetiline osa on jaotatud kolme peatükki: esmalt kirjeldan keeleteimetamise seisukohast olulisi termineid *žanr* ja *register* ning nende seost keeleteimetamisega, seejärel tutvustan keeleteimetamise põhimõtteid ja viimaks selgitan keeleteimetaja rolli autori ja lugeja keskel. Töö analüüsiosa on esitatud neljas peatükis. Kõigepealt annan ülevaate magistr töö materjalist, seejärel magistr töö uurimis- ja materjali analüüsimeetodist. Tulemuste osa on kahes peatükis: töö fookuses olnud tekstides tehtavad muudatused esitan juhtumipõhiselt ühes, toimetaja tekstivälise töö kohta saadud info esitan teises peatükis.

---

¹ Töös viitab keeleteimetajale sõna *keeleteimetaja* või *toimetaja*. Kui tegu on mõne muu toimetajaga, näiteks peatoimetajaga, siis on ees vastav täpsustus.

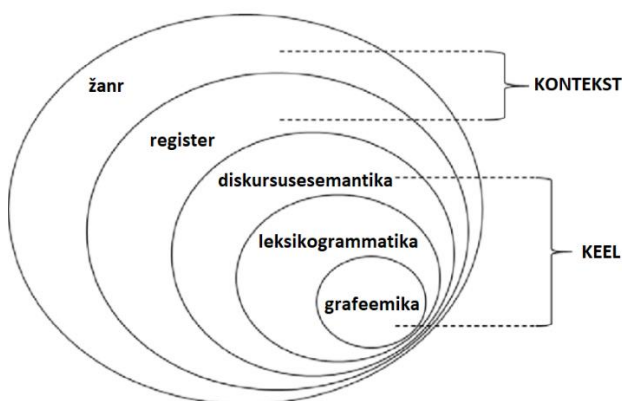
Jään tänuvõlgaseks oma juhendajate Katrin Kerni ja Riina Reinsalu ees, kes andsid mulle head nõu ja juhtisid tähelepanu nii sõnastusele kui ka sisule. Samuti soovin tänada kõiki magistritöös osalema nõustunud keeleteimetajaid ja autoreid tekstide jagamise eest.

1. Keeletoimetamine tekstiteoreetilisel taustal

Selles peatükis tutvustan keeletoimetamise seisukohalt olulisi mõisteid *žanr* ja *register*, mis põhinevad süsteemfunktsionaalsel lingvistikal ja sellest edasi arendatud registri- ja žanriteoorial.

1.1. Žanr

Süsteemfunktsionaalne lingvistika on keeleteooria, mis näeb keelt kui kihilist süsteemi ja mille järgi koosneb keel sisust ja väljendusest. Sisu loovad kaks kihti: leksikogrammatiline ehk sõnastuse kiht ja semantiline ehk tähenduse kiht. (Halliday 2003: 2, 13; Halliday, Matthiessen 2004: 7, 24–25; Martin 2016: 36–37). Halliday kihtidele on Martin juurde lisanud kaks kihti: registri ja žanri. Need kaks kihti loovad konteksti (vt joonis 1). (Eggins, Martin 1997: 243)

Joonis 1. Keele ja konteksti kihilisus (Banga 2018: 6)

Süsteemfunktsionaalses lingvistikas toonitatakse keele funktsioone: väljendada sisu, seada ja hoida sotsiaalseid suhteid ja rolle ning luua seoseid enda ja olukorra vahel, milles keelt kasutatakse (Halliday 2005: 175). Ka registri- ja žanriteoorias defineeritakse žanrit sotsiaalse (protsessi) eesmärgistatuse kaudu (Eggins, Martin 1997: 236; Martin, Rose

2008: 8). Sellele on hiljem lisandunud arusaam, et eesmärgini jõutakse astmete kaupa (Martin, Rose 2008: 8).

Registri- ja žanriteooria järgi on tekstid mõjutatud kontekstist, kus nad on loodud (Eggins, Martin 1997: 232). Nii ei sõltu teksti tähendus mitte ainult sõnastusest, vaid ka kontekstist, milles sisu mõtestatakse, sest sotsiaalsed kontekstid realiseeritakse tekstidena ja need omakorda lausejadadena (Martin, Rose 2008: 4; Martin 2014: 312, 314). Seega mõistetakse žanrit kui kultuurisidusat keelekasutusviisi (Kasik 2007: 50).

Žanreid ehk tekstiliike eristataksegi lähtudes sellest, et teatavale tekstile on iseloomulik teatav keelekasutus ja struktuur (Kasik 2007: 49–56). Ka Kerge (2000: 89) järgi arvestatakse žanrile juurde kompositsioon, see, kuidas tekst on üles ehitatud. Žanri mõistet saab käsitleda üsna laialt, nt saab žanre liigitada keele (argi-, tarbe- ja ilukirjanduskeel) või eesmärgi põhjal. Nii on tarbeteksti eesmärk edastada infot: seepärast vastandub tarbetekst ilukirjandustekstile, mille lugeja peaks ennekõike saama esteetilise naudinguga ja elamuse osaliseks. (Kasik 2007: 50, 63)

Saavutamaks eesmärgi, peab tarbekeel olema selge, ühemõtteline, asjalik, sõnad ja väljendid neutraalse värvinguga ja täpse sisuga, seevastu ilukirjanduskeele vahendid on piiramatud (Kasik 2007: 63). Tarbetekstide toimetamisel peetaksegi silmas selge keele põhimõtteid: selgust, lihtsust, täpsust (Argus jt 2022: 58–59). Kuigi selget keelt on valdkonnana hakatud Eestis suunama hiljuti², olid selle põhimõtted tuttavad juba varem, kui samuti kõneldi tarbekeele ökonoomsusest, kompaktsusest, arusaadavusest (vt nt Hion 1971) (EKI teatmik *s. a.*). Seega saab rääkida mitmekümneaastasest tarbežanri toimetamise tavast.

Keeletoimetaja tegutseb žanri piires: ta jälgib toimetades seda, et esitatud tekst vastaks žanri tavadele ja selle (keeleliste) tingimustele ega kalduks neist kõrvale. Näiteks

---

² Eestis on selge keelega tegelenud ka keelekorraldus (nt ÕSi soovitused, „Ametniku soovitussonastik“). Erelt leiabki, et ehkki keelekollektiiv „peab ise soovima head selget keelt“, peab keelekorraldus seda ka soovitama (Erelt T. 2002: 263).

ootame tarbetekstilt asjalikkust, mida sageli vähendavad kujundlikud väljendid: sel põhjusel püüab toimetaja neid asendada neutraalsemate väljenditega. Tarbežanre on mitmeid: nt valimisprogrammide ootame üht struktuuri ja stiili, kirjandilt teist. Kui valimisprogramm võiks olla konspektlik loetelu, siis kirjand peaks hakkama sissejuhatusega, sisaldama teemaarendust ja lõppema kokkuvõttega ning eelkõige peaks see olema sidus tekst (vt Lepajõe 2012). Seadus tekstide normaalsuseks on aga kujunenud keerukas sõnastus pikkade lausete ja paljude kordustega (vt nt Koik 2020). Eraldi arutlusainest tekitab aga see, kas ja kui palju keeleteoimetaja peaks sekkuma žanrile omaks saanud tavadesse, nt selle keerukasse ja arusaamatusse keelde, kui lugejate taustteadmised ei saagi olla võrdsed³ (Kasik 2002: 460–461; Assy 2011).

1.2. Register

Kui žanr on kultuurikontekst, siis register on situatsioonikontekst (Eggins, Martin 1997: 251). Eggins ja Martin (1997: 234) mõtestavad registrit kui olukorrast lähtuvat keeletekasutust ja seovad selle sotsiaalse kontekstiga. Kerge määratluse järgi on register „konkreetses olukorras kõnelejale kui ühe oma sotsiaalse rolli ja realiseeritava rollisuhte kandjale omane keelevahendite valik“ (Kerge 2000: 87).

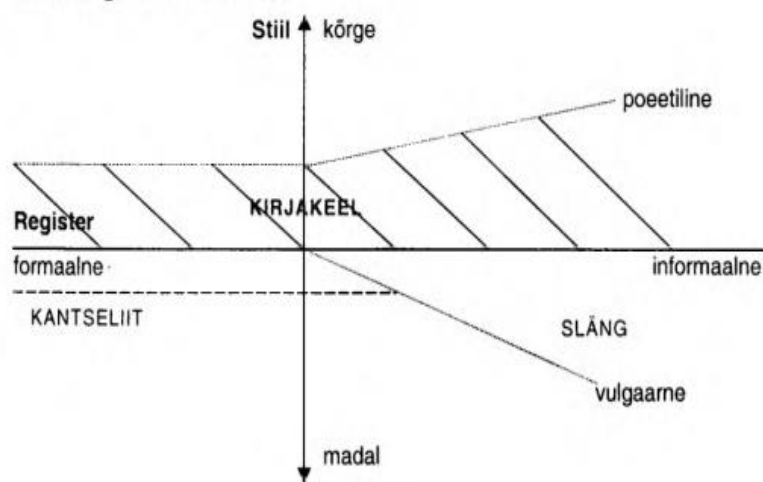
Keel on tähenduste potentsiaal (ingl *meaning potential*) ja nii on tähendus sõnakasutuse ja väljenduse kaudu valik. Keele tähenduste potentsiaal ja selle valikute arv moodustavad võrgustikke, mille seast kõneleja valib kõnelemisolukorra alusel oma keeletekasutuse. (Eggins, Martin 1997: 236; Halliday 2003: 8–9; Halliday 2005: 174) Näiteks varieerub keel (eelkõige oskuskeele sõnavara), kui arst kirjutab vaktsiinide mõju kohta eelretsenseeritavasse erialaväljaandesse, üleriigilisse päevalehte või kooliõpikusse.

---

³ Assy on selge keele liikumisele ette heitnud selle eesmärgi olla arusaadav kõigile. Ta ütleb, et kõik inimesed ei saagi seadusest aru saada, hoolimata sellest kui selgelt seda kirjutada, sest sisu mõistmiseks on vaja palju taustateadmisi. Veelgi enam: keerukate sõnade asendamine arusaadavamate omasõnadega võib seadusloomes anda vastupidise mõju. Sellegipoolest Assy ei eita, et seadusekeel on keerukas ka juristidele ja seal oleks selge keele põhimõtete rakendamise abi. (Assy 2011)

Seetõttu välistab kõneleja-kirjutaja mõne sõna kasutuse, sest olukord seda ei luba või valitud väljend võib kaasa tuua mitmetimõistetavust.

Registrite keelekasutuse erinevust saab kirjeldada stiili ehk väljendusviisi kaudu. Stiil on tunnetatav omadus ja ühe registri stiil võib aja jooksul muutuda. Harilikult on stiilil kolm tasandit: kõrge (nt poeetilised väljendid), neutraalne ja madal (vulgaarsed sõnad) (vt joonis 2). (Kerge 2000: 90, 91) Kui (kirjalik) ilukirjandustekst võib hõlmata stiiliskaala kõiki osi, siis (kirjalik) tarbetekst peaks jääma neutraalseks (Kasik 2007: 43).

Joonis 2. **Register ja stiil** (Kerge 2000: 91)

Keeletoimetaja peab vaatama, et autor oleks oma tekstis kasutanud sobivat registrit. Näiteks pole paslik liialt kasutada slängisõnu ka informaalsemas tarbetekstis, sest see võib varjutada info edastamist. Teisalt mõjuks kentsakalt liigne tundeküllasus ravimijuhendites. Ka autoriga suheldes on stiil väga tähtis ja keeleteoimetaja peab taas silmas pidama registrit ehk olukorda, milles ollakse ja mis määrab kummagi rolli suhtluses.

2. Keeletoimetamise üldpõhimõtted

Tekstide toimetamisel lähtutakse üldjoontes kahest kontseptsioonist: normatiivsest kontseptsioonist (ingl *normative conception*) ehk keelelisest kvaliteedist (pr *qualité linguistique*), mis on seotud normingutega, sh grammatikareeglitega, ja kommunikatiivsest kontseptsioonist (ingl *communicative conception*) ehk suhtlustõhususest (pr *efficacité communicationnelle*) (Bisaillon 2007a: 77–78; Laflamme 2009: 56–63;). Kui normatiivse kontseptsiooni korral on tähelepanu tekstil, siis kommunikatiivse kontseptsiooni puhul on tähtis teksti ja lugeja suhe (Bisaillon 2007a: 77–78). Bisailloni (*ibid.*: 78–80) järgi toimetatakse kommunikatiivse kontseptsiooni alusel kolmel põhjusel:

- 1) loetavuse parandamiseks ühtlustab toimetaja stiili ja vormi ning vähendab tarbetut sõnakordust (u 25% muudatustest);
- 2) teksti selguse ja arusaadavuse suurendamiseks toimetab ta sisu ja struktuuri (u 15,8% muudatustest);
- 3) sõnastuse selgemaks muutmiseks tihendab keeleteoimetaja teksti, parandades terminoloogilised ebäühtlused ja vähendades ähmasust (8,6% muudatustest).

Eelkõige on keeleteoimetaja töö muuta (tarbe)tekst vastavaks kirjakeele normingutele ehk teha õigekeelsus-, aga ka stiiliparandusi. Eristatakse kolme toimetamistasandit: kerge, keskmine ja põhjalik toimetamine. Igal tasandil tuleb parandada õigekirjavead, tarbetud sõnakordused ning jälgida teksti ülesehitust ja vormistust. (Argus jt 2022: 27–28). Samuti võib keeleteoimetaja tööks olla sõnajärje ja loogikavigade parandamine, terminite kontrollimine ja nende ühtlustamine (Kutsestandard... 2020, Argus jt 2022: 11–12;). Bisaillon (2005: 4, viidatud Vandendaele jt 2015: 369 kaudu) tõdeb, et professionaalne toimetamine hõlmab nii teksti mõtestamist kui ka paranduste tegemist.

Keeleteoimetaja konkreetsed tööülesanded sõltuvad töökohast ja -andjast. Laflamme (2009: 12) leiab, et mida ja kui palju toimetada, on üks kõige tähtsamaid asju, mida „klient

peab toimetajale mainima“. Seda on vaja selleks, et toimetaja ei ületaks piire, milles tegutsemist temalt oodatakse. Näiteks Franklin jt (2005: 329) on täheldanud, et ajalehe keeleteoimetaja peab uudiseid toimetades jälgima ka seda, et sisse ei jääks faktivigu, ent mõnikord võib keeleteoimetaja uudiseid isegi ümber kirjutada. Laflamme (2009: 116) on tähele pannud, et leksikaalsete muudatuste arv ei sõltu niivõrd mitte toimetaja eelnevast erialasest kogemusest (kõige kogenumad ja vähem kogunud tegid samal osakaalul muudatusi), vaid pigem toimetajale seatud piiridest.

Seega saab toimetaja teha nii keele-, stiili- kui ka sisuparandusi talle usaldatud piirides (Bisaillon 2007a: 76; Solum 2018: 545; EKL s. a.). Samal ajal on piir paranduste liikide vahel hägus: kõrvallause asukoha keelemuudatus võib kaasa tuua hoopis suurema sisumuudatuse. Kerge (2003: 273–274) ongi pidanud õigemaks nimetada keeleteoimetamist *tekstioimetamiseks*, kuivõrd toimetamise komponente on raske lahus hoida ja tihti on keeleteoimetaja ülesanne vaadelda teksti kõiki aspekte. Ka Hion (1971: 6) leiab, et keeleline toimetamine on tihedalt seotud sisulise toimetamisega. Kasiku (2002: 461–463) sõnul aitab keeleteoimetaja tähelepanu pöörata sellele, millist reaalsust tekstis luuakse ning kuidas peale sisu kujundatakse keeleliste valikutega, mille annab keele tähenduste potentsiaal, nii saatja kui ka vastuvõtja roll – teema, mis on seotud keelelise võimuga.

Sealjuures on toimetajate üks põhireegleid see, et autori sõnastust tuleb muuta nii vähe kui võimalik: muudatused ei tohi olla meelevaldsed ja lauseid ei tohiks lihtsalt ümber kirjutada (Hion, 1971: 6; Einsohn, Schwartz 2019: 5, 10–11; Kutsestandard... 2020; Argus jt 2022: 16). Siiski on praktika näidanud, et mõnikord teevad toimetajad muudatusi lähtudes omaenda maitsest. Harilikult on need seotud teksti üldise loetavuse ja sujuvusega. (Laflamme 2009) Neid tunnuseid on raske objektiivselt määratleda ja seetõttu ongi tegu maitsemuudatustega.

Niisiis saab keeleteoimetaja tööd saab uurida mitme nurga alt: näiteks võib uurida üldist tööprotsessi või seda, mida nad tekstides muudavad. Mari Hion eristas diplomitöös õigekeelsus- ja stiiliparandusi. Õigekeelsuse alla liigitusid sõnajärjeparandused,

ühildumis- ja sõltumisvead, öeldise vormi ja sihitise käände parandamine, lisandi vormi muutmine, väär *des*-vormi kasutus, siduvate asesõnade ja kirjavahemärgiparandused. Stiiliparanduste alla läksid sõnu lisavad parandused, kärpivad parandused, verbaalnoomeni konstruktsioonide ümbersõnastamine, tegijamäärusliku *poolt*-konstruktsiooniga lausete parandamine, kaassõnade kasutamisega seotud parandused, sõnadevahelise grammatilise seose muutmine ning lausetevahelist piiri ja osalauseid muutvad parandused. Ehkki Hionil on kaks suurt kategooriat (keeleline ja stiililine), nendib ta, et alati pole nende kahe vahel piiri tõmbamine lihtne, peale selle kommenteerib ta mõne paranduse sisulist külge (sh kahemõttelisust). Muu hulgas annab Hion hinnanguid toimetajate parandustele, mida ta kas tunnustab või laidab. (Hion 1971)

Marju Taukar (2020) süstematiseeris eesti keelde tõlgitud ilukirjandustekstide toimetaja tehtavaid muudatusi oma algupäraseid ja tõlketekste käsitlevas doktoritöös. Taukar eristas kaheksa liiki parandusi: toimetajad muutsid asesõnu, lausepiiri, sidesõnu, sisu (tähendust), sõnajärge ja sõnavara ning parandasid grammatikat (käänamis- ja pööramiseksimused) ja õigekirja (ta ei arvestanud trükivigu ja kirjavahemärkide parandusi, v.a siis, kui need muutsid lausepiiri). Selgus, et kõige enam muudavad toimetajad sõnavara. (Taukar 2020: 32, 33, 35)

Vandendaele jt (2015) keskendusid funktsionaalsetele kategooriatele ehk vaatlesid, mil viisil toimetajad teksti sekkuvad. Nad täheldasid, et toimetaja võis elemente lisada ja kustutada, neid asendada või nende asukoha vahetada. Sealjuures avastasid nad, et toimetajad pigem lisavad kui kustutavad elemente: 30 eri liiki artiklis tehti 1129 muudatust: kõige enam oli lisamisi (38%), sellele järgnesid asendamised (34%), kustutamised (24%) ja viimaks asukoha muudatused (4%). Nende muudatuste vahekord oli artikliti siiski erinev. (Vandendaele jt 2015: 380–381)

Keskendudes muudetud leksikaalsetele üksustele, uuris Laflamme (2009) doktoritöös kuut tarbeteksti (pr *texte utilitaire*). Ka Laflamme (*ibid.*: 76–77) eristas lisamisi, asendamisi, kustutamisi ja asukoha muutmisi: kuue toimetaja peale tehti kõige enam asendamisi (56,5%), seejärel kustutamisi (27,6%), lisandusi (14,5%) ja kõige vähem

asukoha muudatusi (1,3%). Laflamme'i töö eriline väärtus on toimetajate selgitused tehtud muudatustele. Nii ilmnes, et toimetajad vaatavad leksikaalseid üksuseid toimetades seda, kas sõnad on asjakohased ja kasutatud õiges kontekstis (*ibid.*: 196). Samuti juhtis ta tähelepanu sellele, et kolmandik süntaksi- ja ortograafiaparandusi oli tingitud esimese tasandi muudatustest (*ibid.*: 156, 197). Üldiselt toimetati kõige enam semantikat (48,5%), seejärel tehti süntaksiga seotud muudatusi (17,2%) (*ibid.*: 120–121).

3. Keeletoimetaja kui autori ja lugeja vahendaja

Keeletoimetaja asub autori ja lugeja vahel. Ühest küljest on tema töö olla autorile teine silmapaar ja ta peab arvestama autori eelistustega, kuid samal ajal on ta ka teksti esimene lugeja, kes seda toimetades peab jälgima registrit ja meeles hoidma ka lugejat (Laflamme 2009: 61–62; Einsohn, Schwartz 2019: 3, 9). Nii nagu autor, peab toimetaja silmas seda, kus tekst avaldatakse, ja kujutleb selle teksti hüpoteetilist lugejat (Laflamme 2009: 13). Eco (2005: 62) kasutab terminit *mudellugeja*, kes peaks saama tekstist aru nii, nagu autor seda mõelnud on, ja autor „peab eeldama, et kompetentsuse kogum, millele ta on apelleerinud, on seesama, millele apelleerib ka tema lugeja“ (Eco 2005: 62).

Autor teab, mida ta tahab öelda, ja näeb vajalikku seost ka seal, kus seda lugeja jaoks ei pruugi olla. Nii tõstetakse esile kommunikatiivne kontseptsioon: toimetamise eesmärk pole mitte teha tekst ortograafilises mõttes veavabaks, vaid jälgida, et tekst oleks lugejale sobivas stiilis ja arusaadav (Bisailon 2004 ja 2008; viidatud Laflamme 2009 järgi). Selleks, et suhtlus oleks võimalikult tõhus, peab toimetaja tajuma teksti eripära ehk selle žanrit ja registrit.

Keeletoimetamine kui sekkumine teksti nii kommunikatiivse kui ka normatiivse kontseptsiooni eesmärgil on võimalik konfliktiallikas autori ja toimetaja vahel ning see on seotud (võimaliku) ohuga kummagi näole⁴. Siiski on nendevaheline koostöö väga tähtis ja vajalik selleks, et autori kavatsus tuleks välja parimal viisil. Toimetades jääb viimane sõna autorile ja ta võib toimetaja tehtud parandused tagasi lükata, seda eriti ilukirjandustekstis (Kutsestandard... 2020).

Kui toimetajale jääb tekstis silma probleemne koht, on tal võimalus see ära lahendada või lükata lahenduse otsimine edasi. Kohese lahenduse korral on kolm võimalust:

---

⁴ *nägu* on termin, mida kasutatakse viisakusteoorias avaliku minapildi kohta. Tavaliselt kasutatakse seda väljendis *nägu ohustav akt* (ingl *face threatening act*), millega viidatakse suhtlussituatsioonile, kus on minapilt ohus. Seega on tegu muljega, mille me endast vestluspartnerile jätame, samal ajal mõjutab seda vestluspartneri suhtlus ja suhtumine meisse. (Brown, Levinson 2009: 175–177; Pajusalu R. jt 2010: 207)

1) muudatust ei tehta (selgub, et tegelikult pole selleks põhjust), 2) tehakse kerge muudatus (jäädakse tekstitruuks), 3) kirjutatakse ümber (ümberkirjutus võib varieeruda lausest tekstini). Edasi lükatud lahendusi on kaht tüüpi: 1) muudatust ei tehta või 2) antakse autorile soovitus (jätab muudatuse elluviimise lahtiseks). (Bisailon 2007b: 308) Ilukirjanduse tõlkijate ja nende toimetajate suhet uurinud Solum nendib, et tõlkijad olid toimetaja ettepanekutega keskmiselt 86,5% kordadest täiesti nõus, täiesti tagasi lükkasid nad toimetaja ettepanekud 7,4% juhtudest. Sealjuures tuli intervjuudes välja, et nii tõlkijad kui ka toimetajad olid keskendunud lugejale ja tahtsid pakkuda talle elamust. (Solum 2018: 550–552)

Niisiis võib toimetaja teha muudatusi ja parandusi otse teksti, ent ta võib neid esitada ka näiteks kommentaaridena. Kommentaaride kasutust võib vaadelda viisakusena (Solum 2017: 11): nii ei näi sekkumine liiga jõulisena, samuti annab see viimase sõna just autorile. Solum on eristanud kolm muudatust puudutavat kommentaariliiki: jõuline ettepanek, kus selgituseta esitatakse ettepanek; selgitusega ettepanek, kus põhjendatakse muudatuse vajalikkust, ja nõrk soovitus, mis jätab otsustamise täielikult autorile. Kuid peale nende võib kommentaarides välja kujuneda dialoog, kui toimetaja vastab autori kommentaarile, niisamuti võib ta kommentaarides ka autorit kiita või alustada juttu (ingl *talk*), mis sageli on mõeldud metalingvistiliste kommentaaridena toimetajale endale. (*ibid.*: 11–13) Toimetajad püüavad autoriga suheldes säilitada viisakat, delikaatset tooni, mida võib esialgu olla raske saavutada, ent mis on tähtis mõlema jaoks (*ibid.*: 14–17, Miller 2017: 41–42).

4. Juhtumiuuring

Magistritöö uurimismeetod on juhtumiuuring (ingl *case study*). Juhtumiuuring on kvalitatiivne uurimismeetod, mis sobib selleks, et uurida probleemi(püstitust) süvitsi ja selle reaalses ehk mitte uurimuse jaoks loodud kontekstis (Titscher jt 2000: 43; Creswell 2013: 98, 104, 120). Seda on hea kasutada olukorras, kus kontekst on mitmetasandiline ja keerukas, nagu tekste keeleteoimetades.

Juhtumiuuringu liik sõltub andmestiku suurusest. Eristatakse üksikjuhtumi uuringuid (ingl *single instrumental case study*) ja mitme üksikjuhtumi uuringuid (ingl *multiple / collective case study*). (Creswell 2013: 99, Titscher jt 2000: 45) Juhtumiuuringu materjali kogumiseks on mitu viisi: saab teha intervjuusid või korraldada vaatlusi, samuti võib kasutada olemasolevat visuaalset ja tekstimaterjali (Creswell 2013: 100). Kogutud andmete kohta on võimalik järeldusi teha nii juhtumisiselt (ingl *within-case analysis*) kui ka -üleselt (ingl *cross-case analysis*). Juhtumisisene analüüs tähendab, et järeldusi tehakse ühe juhtumi kaupa, juhtumiüleses analüüsis üldistatakse kõik juhtumid ja nende põhjal tehakse kokkuvõtte. (Creswell 2013: 101)

Selles magistritöös moodustavad juhtumid toimetatud tekstid. Et töö hõlmab mitut inimest ja nende toimetatud tekste, on tegu mitme üksikjuhtumi uuringuga. Peamiselt keskendun juhtumisisestele järeldustele ehk iga toimetatud teksti kohta esitan eraldi analüüsitulemused. Peale toimetatud tekstide analüüsimise tegin intervjuud ka nende keeleteoimetajatega, et koguda materjali tekstide tausta kohta.

4.1. Toimetatud tekstide analüüsist

Selleks, et leida magistritöösse keeleteimetajaid ja koguda uurimismaterjali, postitasin 2021. aasta sügisel palve Facebooki gruppi „Keeleteimetajad“, saatsin kirja Eesti keeleteimetajate liidu liikmete meililisti ja palusin abi juhendajatelt. Palvele vastanud keeleteimetajatele saatsin täpsustava kirja, kus selgitasin magistritöö eesmärki ja kuna teema on tundlik, lubasin võimaluste piires tagada anonüümsuse. See tähendab, et nii toimetajad kui ka soovi korral autorid pidid saama lõputöö analüüsiosa lugeda enne esitamist, et nad saaksid kaaluda töös esitatud näidete sobivust ja need kooskõlastada. Seetõttu on analüüsipeatükkidest näinud oma töö kohta käivat osa kõik toimetajad, vähemalt ühel juhul ka autorid.

Analüüsimaterjal pärineb üleskutsule reageerinud toimetajatelt, kellelt palusin umbes viie standardlehekülje pikkust (9000 tähemärki koos tühikutega) tarbeteksti, mis võis olla osa suuremast tööst, samuti polnud tähtis tehtud muudatuste rohkus. Vajalik oli see, et tegu oleks selle teksti esmase keeleteimetamisega: see tähendab, et autor polnud toimetaja tehtud muudatusi näinud ja taas ülevaatamiseks tagasi saanud.

Saadud algupärased tarbetekstid olid žanrilt mitmekesised, alates reklaamilistest tarbetekstidest kuni juhendi ja aruanneteni. Osa tekste on toimetatud mõne aasta eest, kõige uuem aga 2021. aasta novembris. Tekstide maht ulatus kolme ja poole leheküljelistest tekstidest pikkade, sajaleheküljeliste terviktekstideni, mille hulgast võisin sobiva osa ise välja valida. Tekstide põhjalikum kirjeldus on allpool.

4.1.1 Tekstid

Tekst 1 koosneb ühe ja sama autori neljast väiksemast terviktekstist, mis avaldati ühe prillipoe veebilehel. Esialgse, toimetamata tekstimaterjali maht oli 9914 täheruumi: toimetaja saatis tekste rohkem ja valisin neli teksti, mis oleksid pikkuse poolest parajad.

Tegu on tarbetekstidega ettevõttele, mis tegeleb kindla valdkonnaga, ning seetõttu on seal ka palju selle eriala sõnavara, fakte (kas arve või nimesid), mõni tekst on deskriptiivsem, samuti leidub loetelu. Kõiki tekste iseloomustab reklaamikeel, mille eesmärk on kas müüa kindlat toodet või turundada ettevõtet. Tekstid on mõeldud täiskasvanutele, kitsam sihtrühm aga puudub.

Tekst 2 on terviktekst, mille esialgne pikkus oli 6217 tähemärki koos tühikutega. On teada, et tekst pärineb noorteajakirjast, kuid teksti põhjal seda ei oletaks. Tekst torkab silma rohkete ingliskeelsete terminite ja võõrmõjuga, ent ka isikliku pöördumise (juba pärast pealkirja on „Hea lugeja“), vabama keelekasutuse, mõtiskleva stiili ja hinnangulisusega (mh sõna rõhutatv läbiva suurtähe kasutus). Pikad liitlaused vahelduvad lihtlausetega, kasutatakse ka ühte allikaviidet, mis on esitatud joonealuse märkusena, ja loetelu.

Tekst 3 on kindlale sihtrühmale mõeldud terviklik ajakirjaartikkel, mis koosneb kahest osast ja mille esialgne maht oli 10 083 tähemärki koos tühikutega. Tekstis on rohkelt tsitaate, milles esineb kõnekeelsust ja mis toetavad teksti kirjeldavat osa. Samuti on seal palju liitlauseid, üks tõlkimata ingliskeelne termin, palju fakte (nii nimede kui ka arvude kujul) ning võõrmõjulisi moesõnu (nt *võtmeosaline*, *näol*).

Tekst 4 on populaarteaduslik tekst, milles antakse ülevaade ühe erialaseltsi asutamisest. Toimetajalt sain kuus alapeatükki, mille hulgast valisin välja sobiva osa: algse teksti mahuks kujunes 8398 tähemärki koos tühikutega. Teksti sihtrühm on eelkõige selle eriala inimesed, aga ka teised asjast huvitatud. Tekstis on kaks loetelu, tähelepanuväärselt palju tsitaate, samuti on täheldatav suur faktihulk (nimed ja aastaarvud). Sellegipoolest pole teksti keel range, esineb hinnangusõnu ja kujundlikke väljendeid.

Tekst 5 on juhend, mis on pigem mõeldud kindlale sihtrühmale. Saadetud pea 20-leheküljelisest terviktekstist (mõni osa oli välja võetud), valisin 8987 tähemärgiga osa 1. peatükist. Teksti iseloomustab väga värvikas ja kohati keerukas sõnakasutus, samal ajal kui mõnes kohas on kirjutatud konspektlikult (nt puuduvad lausetest finiitsed verbid).

Seal on nii sõna- kui ka mõttekordust. Tekst on juba kujundatud (nt on loodud loetelu, kus on sinise värviga esile tõstetud tähtsamad punktid) ja lisatud on allkirjadeta jooniseid.

Tekst 6 on hindamisraport. Toimetaja saatis terve raporti, millest valisin välja 9125 tähemärki koos tühikutega 3. peatükist, sest see oli esimene piisava pikkusega terviklik tekstiosa: vastasel juhul oleks pidanud kombineerima 1. ja 2. peatükki. Tekst on mõeldud kindlale sihtrühmale ning on asjalik, teaduslik: palju on erialatermineid, võõrsõnu ja lühendeid, hulgaliselt on statistikat ja ajamäärusi. Samuti torkab silma tekstisise viidete suur hulk, mida teistes tekstides sel määral ei ole, ning lisatud on üks hüperlink. Tekstis on keerukat ja võõrmõjulist sõnastust, mõni termin on sulgudes esitatud ka ingliskeelsena.

Tekst 7 on ühe uuringu vahearuanne. Mulle saadeti kogu aruanne, ent paluti, et valiksin sobiva tekstiosa vaid ühest kindlast peatükist: võtsin 9367 tähemärki koos tühikutega mulle lubatud peatüki algusest. Tekstis on ka kaks joonealust märkust: üks täpsustav, teine viide allikale. Tekst on erialane ning seetõttu on seal palju termineid, võõrsõnu, loetelusid ja jooniseid, samuti viited joonistele. Tekst on kohati keerukas, leidub nii nominalisatsiooni kui ka võõrmõju, samuti sagedast sõnakordust.

Kui tekstide 5–7 žanriline määratlus kajastus teksti (ala)pealkirjas ja on ka siin töös sellisena märgitud, siis tekstide 1–4 žanriline määratlus on keerukam ja seetõttu ka üldistavam.

4.1.2 Tekstimaterjali analüüsiprotsess

Et teada saada seda, mis muudatusi toimetaja tekstis teeb, tuli saadud materjal kodeerimise abil esiti süstematiseerida. Kodeerimine on protsess mõistmaks andmestikku (Ezzy 2002: 86). See võib olla nii induktiivne ehk avatud, kui koodid luuakse materjali põhjal, kui ka deduktiivne, mil koodid on teooriast juba olemas (Mayring 2000, Ezzy 2002). Võimalik on ka kahe lähenemise segu (Laherand 2008: 132) – induktiivselt deduktiivne kodeerimine –, mis on siinses magistritöös peamine analüüsimeetod. Ezzy

(2002: 93) järgi ongi võimalik vaid kahe lähenemise segu, sest ka materjali põhjal loodud koodid toetuvad olemasolevatele teadmistele ja teooriale.

Siinses töös lähtub kodeerimise deduktiivne pool eelkõige teadmistest selle kohta, mis põhjustel muudatusi tehakse ja et tekstis on võimalik teha eri liiki muudatusi. Nendest kirjutatakse teiste seas väljaannetes „Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteoimetajale“ (Uuspõld, Mund 2015), „Lause õigekeelsus“ (Erelt, M. 2019), aga ka mitmesugustes keelehooldekeskuse väljaannetes, nagu „Keerukast klaariks“ (Mäekivi 2020). Kodeerimisel olen tuginenud ka „Eesti keele käsiraamatule“ (EKK), EKI teatmikule (*s. a.*) ja „Ametniku soovitusõnastikule“ (AMSS). Kategooria „Tehniline muudatus“ koodid toetuvad Vandendaele jt (2015) ja Laflamme'ile (2009), kes eristasid samu koode. Kodeerimise induktiivne pool väljendub kategooriate ja koodide täpsemas sõnastuses ja liigituses.

Kodeerimisprotsesse oli magistritöös kaks: avatud ja telgkodeerimine. Avatud kodeerimist kasutasin selleks, et saada esialgne ülevaade võimalikest koodidest, mille põhjal saab telgkodeerimise käigus luua kesksed kategooriad. (Laherand 2008: 119–133) Et materjal on kompleksne, märgendasin tekste Excelis käsitsi. Telgkodeerimise käigus eristasin seitse kategooriat (vabas järjekorras): „Konkreetne muudetud osis“, „Muudatuse tasand“, „Tehniline muudatus“, „Täpsustatud muudatus“, „Muudatuse liik“, „Muudatusest puudutatud osis“ ja „Muudatuse ulatus“. Peale selle võimaldas telgkodeerimine täpsustada kategooriate koodid. Esimene sisuline kategooria oli „Muudatuse tasand“, mille põhjal otsustasin, kas teisi kategooriaid oli vaja määrata: magistritöös vaatasin vaid esimese tasandi muudatusi. Igas kategoorias otsustasin ühe, (eeldatava) peamise koodi kasuks.

„Konkreetne muudetud osis“ on kategooria analüüsiprotsessi paremaks organiseerimiseks. Siia alla kuulusid muudetud sõnad, interpunktsioonimärgid jms.

„Muudatuse tasand“ on kategooria, mille all on eristatud, kas tegu on esimese tasandi muudatuse ehk põhimuudatusega või on muudatus olnud tingitud põhimuudatusest ehk

tegu on teise tasandi muudatusega. Sealhulgas arvestasin teise tasandi muudatuste sekka ka kolmanda ja neljanda tasandi muudatused (ehk kõik selle, mis ei ole esimese tasandi muudatused). Selle kategooria vajadus ilmnis materjalist, ent toetub osalt ka Laflamme'i (2009) tähelepanekutele.

„**Tehniline muudatus**“ on nelja koodiga kategooria, mis iseloomustab seda, mida toimetaja oli konkreetse muudetud osisega teinud: kas see oli teksti lisatud, seal asendatud, selle asukoht oli muudetud või oli see osis kustutatud.

1. **Lisandus** on olukord, kui teksti lisatakse tühik, interpunktsioonimärk, täiesti uus sõna või fraas, mis pole asendus.
2. **Asendus** tuleb ette siis, kui muudetakse sõna, fraasi või osalause sõnade valikut, asendatakse üks kääne teise käände või kaassõnaga, muudetakse interpunktsiooni, verbi aega või modaalsust jpm.
3. **Kustutuse** käigus eemaldatakse tekstist mõni element [(osa)lause, sõna, fraas, tühik, täht, interpunktsioonimärk]. Kustutus kehtib ka juhul, kui ära oli kustutatud osa sõnast (nt *kaasamiskogemuspaigas* → *kaasamiskogemus*).
4. **Asukoha muudatus** on juhtum, kui muudetakse sõna, fraasi või (osa)lause sõnajärge.

„**Täpsustatud muudatus**“ on kategooria, mis konkretiseerib tehnilise muudatuse käigus muudetu (nt sõnajärg, kääne, sõnavalik). Kõik selle kategooria koodid on esitatud koos selgitustega lisas 2. Järgmise kategooria, „Muudatuse liigi“ koodid tuginevad suuresti siinse kategooria all tehtud otsustele. Ka Laflamme (2009) eristas oma töös täpsemad koodid, et aga tema vaatas vaid leksikaalseid muudatusi, siis pole koodid üks ühele ülevõetavad. Samuti on tema koodid kitsamad, sisaldades mh ka hinnangut [nt „Kordus“ (pr *répétition*) ja „Tarbetu kordus“ (pr *répétition inutile*)] (*ibid.*: 89–90).

„**Muudatuse liik**“ on kategooria, mis hõlmab kategooria „Tehnilise muudatuse“ põhjendust ja põhjust. Muudatuse liik võib selgitada, miks toimetaja muudatuse tegi, ent

mõnel korral tõi tehniline muudatus kaasa seda liiki muudatuse, mida toimetaja tõenäoliselt polnud plaaninud.

1. **Keelemuudatused** on muudatused, mida saab põhjendada keelereeglitega eesti keele käsiraamatust (EKK, EKI teatmik).
2. **Stiilimuudatused** on seotud isiklike eelistustega ja toimetamistavaga, sh soovitusetega „Ametniku soovitussonastikust“ (AMSS) ja ÕSist (ÕS 2018).
3. **Sisumuudatused** on põhjalikuma toimetuse muudatused, mille käigus muutub mõte või lisatakse uus (täpsustav) infokild. Ehkki selles töös ma ei hinda seda, kas toimetaja käitus õigesti, saab öelda, et sisumuudatus võis olla nii tahtlik ja vajalik kui ka juhtuda kogemata.
4. **Vormimuudatuste** alla kuuluvad näiteks tabelite-jooniste peal- ja allkirjad, käändelõppude markeerimine ning loetelu vormistus. Topelttühikuid jms trükitehnilisi muudatusi töös ei vaadatud.

„**Muudatusest puudutatud osis**“ on viie koodiga kategooria. Muudatusest puudutatud osis muutub vastava nimetusega koodiks: „Muu“, „Sõna“, „Fraas“, „Osalause“, „Lause“. Koodi „Muu“ alla kuuluvad nii interpunktsioonimärgid, numbritega kirjutatud arvud, aga ka kokku-lahkukirjutamisele viitavad tühikud.

„**Muudatuse ulatus**“ on kategooria, mis ilmestab seda, kui suures ulatuses toimetaja on toimetanud.

1. Kood „Lause“ tähistab seda, et muudatus on jäänud lause piiresse või on mõjutatud sellest lausest, milles muudatus tehakse.
2. Kood „Tekst“ viitab sellele, et toimetaja tehtud muudatus on muudetava lause väline: näiteks võidakse lauses asendada mõni sõna sünonüümiga, sest eelmises lauses juba on sama sõna.
3. Kood „Ühtlustamine“ näitab seda, et mõni asi on samasuguseks muudetud teksti kui terviku ulatuses (seevastu lausesisene ühtlustamine oli teise astme muudatus). Ühtlustamine võib olla nii keeleline (nt termini korral), stiililine (nt omasõna eelistamisel võõrsõna asemel, arvude 1–10 kirjutamine sõnadega) kui ka

vormiline (nt loetelu vormistamine, isiku ühtlustamine lugeja poole pöördumise korral või ühe sõna rööpvormide seast ühe valimine). See kood on olemuselt justkui teise astme muudatus, kuivõrd ühtlustamine võib olla tingitud mujal nt koodiga „Lause“ tähistatud otsusest.

Kodeerimisel esines ka mitmesuguseid raskusi, mida kirjeldan kategooriate kaupa allpool.

Kategooria „Muudatuse tasand“ koodide määramist raskendas asjaolu, et alati polnud lihtne otsustada, mis on esimese ja mis teise tasandi muudatus. Näiteks kui asendada fraas *otsuste vastuvõtmine* fraasiga *otsuseid vastu võtta*, siis on kaks tõlgendusvõimalust: 1) võtta vaid *mine*-vormi sisaldav sõna ja pidada laiendi *otsuste* rektsioonimuudatust teise tasandi muudatuseks, 2) vaadeldagi üksust fraasina. Sel juhul arvestasin seda fraasina ehk teise tasandi muudatust ei kaasnenud. Samuti tuli tähelepanu pöörata sellele, et teise tasandi muudatus oleks tingitud esimese tasandi muudatusest, mitte ei kujutaks selle üksikasjalikumalt kirjeldust. Neid olukordi tuli ette eriti paljusõnalisuse ja nominalisatsiooni asenduste korral. Näiteks kui fraas *jalakäijate liikumisloogika* on asendatud fraasiga *jalakäijate liikumise loogika*, siis on tegu koodi „Sisuloogika ja väärseos“ asendamisega ja seal all ei ole eraldi arvestatud kokku- ja lahkukirjutamist (ehk tühikut) ega sõnade käänamist. Paaril korral oli lauset toimetatud ulatuslikult ja muudatusi kas polnud võimalik täpselt jälgida või see osutus tarbetuks, sest poleks andnud muudatuse kohta sisulist infot. Need olukorrad on eraldi markeeritud ja langevad ülejäänud arvandmetest välja.

Kategoorias „Tehniline muudatus“ osutus katsumuseks koodide „Asendus“ ja „Kustutus“ piiritlemine. Näiteks kui lauses *nende jaoks on see raske* saab fraasist *nende jaoks* sõna *neile*, siis tuleb otsustada, kas tegu on asendusega (fraas asendatakse sõnaga) või kustutatakse *jaoks* ära ja see toob kaasa sõna *nende* käändemuudatuse: siin on siiski tegu asendusega.

Mõnikord sai muudatusele panna kategoorias „Täpsustatud muudatus“ mitu koodi ning keeruliseks osutus peamise koodi kasuks otsustamine. Koodid ei ole kindlate piiridega ja üks muudatus saab kuuluda mitme koodi alla: näiteks võis kehtida ühe muudatuse kohta nii kood „Kokku-lahkukirjutamine“ kui ka „Sisuloogika ja väärseos“. Seega oli küsimus selles, kas anda põhjendus, miks on muudatus tehtud (ehk kood „Sisuloogika ja väärseos“), või kirjeldada, mida on tehtud (ehk kood „Kokku-lahkukirjutamine“). Magistritöös püüdsin lähtuda esimesest vaatenurgast.

Kategoorias „Muudatusest puudutatud osis“ tekkis probleeme muudatustega, mille käigus oli sõnast saanud fraas või vastupidi, ent seejärel oli sellega edasi toimetatud (nt muudetud sõnajärge). Sel juhul tuli otsustada, kas edasine muudatus puudutab fraasi või sõna ehk kumba osist puudutav muudatus oli tehtud esimesena.

„Muudatuse liigi“ koodide määramisel tuli sageli ka otsustada, kas lähtuda EKI ühendsõnastikust või ÕSi ja „Ametniku soovitusõnastiku“ soovitustest. Näiteks on *eri* ja *erinev* vahettegemine stiililine, sest ühendsõnastiku „ÕS soovitab“ rubriigis on tähenduslik erinevus ära kaotatud (Sõnaveeb: eri). Samal ajal on ühendsõnastikus sama tähelepanek ka sõna *kaasaegne* kohta, mida ma pidasin siiski sisuliseks muudatuseks (vt alapt 5.5) (Sõnaveeb: kaasaegne).

Viimaks jääb alati oht, et toimetaja mõtles muutes millelegi muule kui see, mida analüüsi käigus nägin või eeldasin – seda tõestasid toimetajate põhjendused muudatusele vähemalt ühel korral.

4.2. Intervjuu

Selleks, et saada tekstide tausta ja mõne muudatusotsuse kohta põhjalikumat infot, tegin iga toimetajaga eraldi poolstruktureeritud tekstipõhise intervjuu, mis toimus pärast tekstimaterjali esialgset kodeerimist. Poolstruktureeritud intervjuu eelis on see, et ehkki küsimused on eelnevalt sõnastatud, saab intervjuu käigus muuta nende järjekorda ja sõnastust ning anda vajaduse korral selgitusi (Robson 2003: 270).

Intervjuude põhjal võib toimetajaid iseloomustada järgmiselt: analüüsitavaid tekste on toimetanud naissoost vähemalt magistri- või sellega võrdsustatud magistrikraadiga keeleteoimetajad vanuses 26–64, kelle kõigi emakeel on eesti keel. Toimetajad on lõpetanud filoloogia, lingvistika või eesti kirjanduse õpetaja eriala. Nende toimetajakogemus jääb vahemikku 3–33 aastat. Kuue toimetaja jaoks on keeleteoimetajaamet praegu või on olnud minevikus põhitöö, üks toimetaja on seda vaid kõrvaltööna teinud. Kuigi mõni toimetaja on toimetanud ka ilukirjanduslikke teoseid, on neid olnud äärmiselt vähe, ning toimetajad on keskendunud tarbetekstidele: kaks toimetajat tegelevad peamiselt õigustekstidega, kaks meediatekstidega, üks majandustekstidega ja ühel puudub kindel valdkond. Kuus keeleteoimetajat tegelevad peamiselt või ainult algupäraste tekstidega, üksnes üks tegeleb ennekõike tõlketekstidega.

Intervjuu koosnes kolmest osast: üldised küsimused toimetaja ja tema töö kohta, üksikasjalikumad küsimused mulle analüüsimiseks antud teksti kohta ja tekstipõhised küsimused muudatuste kohta (vt intervjuu põhiküsimusi lisas 1). Intervjuud toimusid 2022. aasta märtsi lõpust aprillini kahe nädala jooksul. Kõige lühem intervjuu kestis 47 minutit 36 sekundit, kõige pikem aga 1 tund 29 sekundit. Kõik intervjuud toimusid Zoomis, et tingimused oleksid võimalikult ühesugused. Samuti oli seal võimalik vestlust salvestada, tänu millele oli tekste hiljem hõlpsam transkribeerida. Salvestamiseks küsisin kõigilt toimetajatelt luba. Tekstide transkribeerimiseks kasutasin TTÜ kõnetuvastussüsteemi vanemat ja uuemat versiooni (Alumäe, Tilk, Ullah 2018).

Kõik transkriptsioonid kuulasin üle ja täpsustasin käsitsi. Et intervjuude eesmärk ei olnud analüüsida suulist kõnet, siis jäid transkriptsioonist välja suulisele kõnele iseloomulikud jooned, nagu partiklid, üneemid ja mõttejärje kogumisest tingitud sõnakordused. Tsitaate on toimetajad ise mõnes kohas toimetatud, mh on lisatud puuduolev element sõnumi paremaks mõistmiseks.

5. Tekstides tehtud muudatused

Selles peatükis esitan analüüsitulemused iga teksti kohta, detailsemalt selgitan „Muudatuse liigi“ kategooria koodi nende esinemissageduse järjekorras. Selle kategooria koodi olen näitlikustanud kategooria „Täpsustatud muudatus“ koodidega. Kõik selles peatükis esitatud osakaaluprotsendid on ümardatud ühe komakohani ja on ligikaudsed.

5.1. Tekst 1

Toimetaja sõnul pole teksti 1 autori kirjutised ehk kõige ladusamad ja seega püüab tema muuta tekstid sujuvamaks. Siiski juhtis toimetaja tähelepanu sellele, et ehkki tegu on tarbetekstiga, muu hulgas on seal terminoloogilisi küsimusi, on seal reklaamtekstile omaseid jooni ja seega peaks säilima ka autori eripära. Peale selle tundus talle, et tekstis võib olla tõlgitud osi. Seega polnud toimetaja arvates tegu kõige lihtsama tekstiga, mida toimetada.

Toimetaja tunneb autorit väga hästi ja on temaga ka varem koostööd teinud. Autor andis luba teksti oma äranägemise järgi toimetada: peaasi et tekst oleks toimetaja arvates hea ja ladus. Toimetajale stiilijuhendit ei saadetud ja ta pidi ise otsustama, mida ja kuidas muuta. Toimetaja tõdes, et kui tegu oleks olnud võõra autoriga, siis ta oleks toimetanud palju ettevaatlikumalt ja oleks hoopis rohkem selgitanud, miks ta midagi parandab. Toimetaja pärast teksti tagastamist seda rohkem ei näinud.

Selles tekstis tegi toimetaja 168 muudatust (sh üks reavahetus lõikude eraldamiseks), millest esimese tasandi muudatusi oli 122 (73,1% kordadest), teise tasandi omi 45 (26,9%). Tekstis oli 27 täpsustatud muudatuse koodi (vt tabel 1). Üks muudatusettepanek tehti ka kommentaaris, aga seda muudatust sisse ei viidud. Kõige enam puudutasid muudatused sõna (72,1%), millele järgnesid koodi „Muu“ alla läinud muudatused (13,9%) ja fraasiga seotud muudatused (13,9%). Tehnilistest muudatustest tehti enim

asendusi (50,8%), millele järgnesid kustutused (23,8%), lisandused (17,2%) ja asukoha muudatused (8,2%).

Tabel 1. Tekstis 1 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatus“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatus“ kood	Esinemissagedus
Sõnavalik ja vöormõju	14
Paljusõnalisus	13
Täpsustusaste	10
Sõnajärg	9
Interpunktatsioon	8
Tekstiosade sidumine	8
Täheortograafia	6
Rektsioon ja kääne	6
Suur ja väike täht	6
Rööpvormi valik	4
Korduv element	4
Kokku-lahkukirjutamine	4
Verbikesksus	3
Tegija	3
Tähenduskordus ja ületuletus	3
Nominalisatsioon	3
Väljajätt	3
Markeering	2
Loetelu vormistamine	2
Lausepiir	2
Verbi aeg	2
Sisuloojika ja väärseos	2
Nimisõna arv	1
Kantseliitlik sõnakasutus	1
Lühend sõnaga	1
Arv numbriga	1
Reavahetus	1

Kõige enam tehti muudatusi lause ulatuses (72,1%), kuid märkimisväärselt esines ka ühtlustamist teksti kui terviku piires (17,2%): ühtlustati nii nimekirjutust (*ZEISS* → *Zeiss*; *Lonely Rose* → *Roosi*), tegijat (*oled* → *olete*) kui ka loetelu vormistust. Tekstis oli nii vormilist (11 korral) kui ka stiililist (10 korral) ühtlustamist. Näide 1 ilmestab olukorda, kus arv vahemikus 1–10 oli esialgu kirjutatud sõnaga, toimetaja aga muutis selle numbriga kirjutatuks. Toimetaja sõnul eelistab ta küll kirjutada arve 1–10 sõnadega, ent

eelmise lause tõttu (näites sulgudes) kirjutatakse ta arvu 2 numbriga: nii on lähestikku asuvad arvud ühtemoodi.

- (1) **Algne lause.** (Soovitatav on käia silmaarsti juures lapse 6. elukuul, 3. eluaastal ja enne kooliminekut.) Kui kõik on korras ja koolilaps muutusi ei tunne, siis tuleks edaspidi nägemist kontrollida iga **kahe** aasta tagant.

Toimetatud lause. (Soovitatud on käia silmaarsti juures lapse 6. elukuul, 3. eluaastal ja enne kooliminekut.) Kui kõik on korras ja koolilaps muutusi ei tunne, tuleks edaspidi nägemist kontrollida iga **2** aasta tagant.

Enim tehti **stiilimuudatusi** (52 korral ehk 43,4% kordadest, 14 täpsustatud muudatuse koodi). Siin langesid muudatused enim koodi „Sõnavalik ja võõrmõju“ alla (11 korral), nt *situatsioon* → *olukord*. Samal määral (11 korral) muudeti ka paljusõnalisust. Näites 2 muudab paksus kirjas fraasi paljusõnaliseks tõsiasi, et korratakse seda, mis on tekstist mõistetav.

- (2) **Algne lause.** Koolitatud musta värvi labradorikutsikas Mouldhills Lonely Rose, keda Eestis Roosiks kutsutakse, anti üle vaegnägija Margo Joostile, **keda Rooski hakkas abistama** 2014. aasta detsembrikuust.

Toimetatud lause. Koolitatud musta värvi labradorikutsikas Mouldhills Lonely Rose, keda Eestis Roosiks kutsutakse, anti üle vaegnägija Margo Joostile 2014. aasta detsembrikuus.

Üksikutel juhtudel ühtlustas toimetaja rööpvormide kasutust. Näites 3 on ta asendanud lühikese mitmuse osastava pikaga, sest ehkki ÕSi (ÕS 2018) järgi on lubatud mõlemad, siis eelistab toimetaja ise pikka osastavat ning selle alusel ta muudatuse ka tegi. Toimetaja lisas aga, et mõne teise autori tekstis ta seda muudatust ilmselt tegema poleks hakanud.

- (3) **Algne lause.** Leidub ka üleni värvitud **kontaktläätsi**, millel pupilliava puudub.

Toimetatud lause. Leidub ka üleni värvitud **kontaktläätsesid**, millel pupilliava puudub.

Keelemuudatusi tegi toimetaja 35 korral (28,7%, 10 koodi). Kõige rohkem muudeti interpunktsiooni (8 korral), nt *jääb vaegnägija, Margo, juurde* → *jääb vaegnägija Margo*

juurde või lisati lauselõpupunkt. 5 korral muudeti rektsiooni ja käänet (nt *et veenduda värvi sobivust* → *et veenduda värvi sobivuses*) ning sõnajärge.

Teisi keelemuudatuskoode oli alla viie. Muu hulgas lisas toimetaja lausesse elemendi, et lause oleks terviklik (kood „Väljajätt“) (3 korral). Näites 4 on esialgses lauses puudu verbi seotud laiend (*sõltumata millest?*), mille toimetaja lisas. Seda muudatust põhjendaski toimetaja selge rektsiooni puudumise kaudu, mistõttu lause jääb tema meelest poolikuks. 2 korral oli keelemuudatuse all ka „Paljusõnalisus“, mis kehtis kujundliku väljendi eristamisele (*nõ „tervele silmale“* → *tervele silmale*).

- (4) **Algne lause.** Kasutusaja pikkus tähendab, et paki avamise hetkest on säilivusaeg nt kuni üks kuu, sõltumata mitu korda läätse silmas kantud on.

Toimetatud lause. Kasutusaja pikkus tähendab, et paki avamise hetkest on säilivusaeg näiteks kuni üks kuu, sõltumata **sellest**, mitu korda läätse silmas kantud on.

Vormimuudatusi tehti tekstis 19 korral (14,8%, 7 koodi). Kõige enam muudeti täheortograafiat (6 korral). Vormiline täheortograafiamuudatus viitab trükivigadele (nt *õpusirgele* → *lõpusirgele*, *regisreeruda* → *registreeruda*). 4 korral asendati läbiva suurtähega *ZEISS* eesti nimekirjutusreegli alusel *Zeiss*'iga. Ehkki ortograafiareeglid lubavad kirjutada mõlemat moodi (EKI teatmik *s. a.*), siis pealkirjas oli *Zeiss* ning tõenäoliselt otsustas toimetaja reegli ja juba esineva variandi mõjul kirjaviisi ühtlustada: teksti põhjal ühtlustamine teeb selle muudatuse vormiliseks.

Sisumuudatusi tehti 16 korral (13,1%, 4 koodi). Kõige enam sisumuudatusi läks koodi „Täpsustusaste“ alla (9 korral), nt lisati protsentarvule sõna *võrra* või lisati selgitav element (vt ka näide 5).

- (5) **Algne lause.** Kõõrdsilmsuse puhul ei ole silmad otse, üks või mõlemad silmad on kaldunud tsentrist kõrvale.

Toimetatud lause. Kõõrdsilmsuse puhul ei ole silmad otse, **st** üks või mõlemad silmad on kaldunud tsentrist kõrvale.

Järgmisena puudutas sisumuudatus „Sõnavalikut ja võõrmõju“ (3 korral) ning „Sisuloogikat ja väärseost“ (2 korral) Ülejäänud koode („Tekstiosade seos“ ning „Rektsioon ja kääne“) esines vaid 1 korral. Koodi „Sõnavalik ja võõrmõju“ üht muudatust on näha näites 6, kus sõna *kuulma* asendati verbiga *märkima*. Toimetaja põhjendas muudatust sellega, et alati uudiseid ei kuulda või kuulata, vaid sageli just loetakse. Seevastu ka verb *lugema* näis liiga konkreetne ning soovist rohkem üldistada näis toimetajale parem kasutada sõna *märkima*.

(6) **Algne lause.** Sageli **kuuleme** liiklusuudistest õnnetusjuhtumi ühe olulise aspektina just halbade tee- või ilmaoludele.

Toimetatud lause. Sageli **märgitakse** liiklusuudistest õnnetusjuhtumi ühe olulise aspektina just halvad tee- või ilmaolud.

Toimetaja kirjutas teksti 27 kommentaari, millest kaks olid selgitused suurematele muudatustele, ülejäänud olid aga kommentaarid tehtud muudatuste kohta, nt „Koma“, „Kokku“, „Liigsed tähed“. Toimetaja selgitas seda intervjuus ja ütles, et kunagi juhtus, et teksti toimetades oli ta muudatused küll ära teinud, kuid autor polnud neid tähele pannud, sest need failis on väikesed ja jäid seetõttu märkamatuks. Autorile heideti ette rohkete ortograafiavigadega teksti ja nenditi, et autor oleks võinud lasta need üle vaadata. Pärast seda olukorda hakkas toimetaja lisama ka seesuguseid kommentaare, et selline olukord enam ei juhtuks.

5.2. Tekst 2

Tekst 2 on pärit ajakirjast, mille vaatas keeleteoimetaja sõnul kõigepealt üle peatoimetaja. Keeleteoimetaja selgitas, et ühe numbri piires püütakse hoida ühtsust (nt terminikasutuses) ja seega tuleb eri autorite tekste parandada seda silmas pidades. Toimetaja meelest oli autor värvika stiiliga ja armastas kasutada kujundeid. Toimetaja teadis, kes on autor, ent ei tundnud teda isiklikult ega polnud temaga varem koostööd teinud. Täpseid juhiseid toimetajale ei antud, puudus ka täpne stiiljuhend, kuid ta selgitas, kuidas harilikult soovivad kliendid saada head, ladusat, grammatiliselt õiget teksti. Pärast tagasisaatmist toimetaja teksti rohkem ei näinud.

Tekstis tegi toimetaja 186 muudatust: 134 (72% kordadest) esimese tasandi muudatust ja 51 teise tasandi muudatust (27,4%). Ühte lauset oli muudetud põhjalikumalt, ulatuslikumalt ja seda ma eraldi ei analüüsinud. Täpsustatud muudatuse koode oli 25 (vt tabel 2). Kõige enam puudutasid esimese tasandi muudatused sõna (67,9%), seejärel fraasi (21,6%), interpunktsiooni jm (9,7%) ja osalauset (0,7%) Tehnilistest muudatustest tegi toimetaja enim asendusi (56,7%), seejärel kustutusi (19,4%) ja asukoha muudatusi (14,9%). Kõige vähem oli tekstis lisandusi (9%). Toimetaja tegi enim muudatusi lause piires (89,6%). Selles tekstis ei olnud ühtegi ühtlustamist.

Tabel 2. Tekstis 2 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Sõnavalik ja võõrmõju	30
Sõnajärg	16
Korduv element	11
Kantseliitlik sõnakasutus	9
Paljusõnalisus	9
Modaalsus ja rõhutus	8
Tekstiosade sidumine	8
Interpunktsioon	7
Sõna tähendus	6
Väljajätt	5
Viidete vormistamine	4
Verbi aeg	3
Nominalisatsioon	3
Rektsioon ja kääne	3
Tähenduskordus ja ületuletus	2
Lausepiir	1
Täpsustusaste	1
Rööpvormi valik	1
Kokku-lahkukirjutamine	1
Isikustamine	1
Nimisõna arv	1
Arv sõnaga	1
Suur ja väike täht	1
Markeering	1
Sisuloojika ja väärseos	1

Tekstis oli kõige rohkem **stiilimuudatusi** (79 korral, 59% juhtudest, 14 täpsustatud muudatuse koodi). Enim (29 korral) muudeti sõnavalikut ja võõrmõju (nt *isiklikke* → *enda*, *orienteeritud* → *keskendunud*, *sisend* → *alusmaterjal*, *huvigrupi* → *huvirühma*). Sama koodi alla läks ka näiteks fraasi *münthe vorpida* asendamine fraasiga *münthe vermida*: verb *vorpima* näis toimetajale liiga slängilik. 11 korral parandati tekstis kordusi (nt *teeme me*, *vähemasti* võimalikult *kiiresti* → *vähemalt* võimalikult *kiiresti*), 9 korral toimetati kantseliitlikku sõnakasutust (*antud* kirjatüki → *selle* kirjatüki, *vastavalt* sellele → *selle põhjal*) ning 8 korral paljusõnalisust (nt *keskkond*, *kus me elame* → *meie elukeskkond*).

Korduvus võis tekkida nii tekstis tervikuna kui ka lauses. Näites 7 on ära kustutatud korduv element *et*, millest toimetaja soovis vabaneda ja mis muidu tooks lause- ja

sisuloogikasse segadust. Selleks aga, et ta saaks ära kustutada esimese *et*-sidendi, tuli teha veel teinegi muudatus ja asendada fraas *ma usun sõnaga usutavasti*. Ülejäänud koode esines veelgi vähem (nt otsustati sõna rööpvormi kasuks: *vat* → *vaat*).

- (7) **Algne lause.** Ma usun, **et** me kõik tahame seda, **et** keskkond, kus me elame, oleks meile võimalikult ideaalne ning, et me saaksime ise ka kujundada seda, mis meie ümber toimub.
Toimetatud lause: Usutavasti tahame kõik seda, **et** meie elukeskkond oleks meile võimalikult ideaalne ja et me saaksime ise meie ümber toimuvat kujundada.

Keelemuudatusi tehti selles tekstis 38 korral (28,4%, 11 koodi), kusjuures kõige rohkem oli koodi „Sõnajärg“ (15 korral). Näite 8 muudatust on toimetaja põhjendanud sellega, et fraas *olla vaat et piibliks* näis talle kõige tähtsama infona (teema-reema) ja sellepärast viis ta selle fraasi lause lõppu. Järgmisena (6 korral) muudeti interpunktsiooni (nt *kuidas protsessi, selle lõppedes hinnata* → *kuidas protsessi_ selle lõppedes hinnata* või *millest me räägime_kui räägime kaasamisest* → *millest me räägime, kui räägime kaasamisest*).

- (8) **Algne lause.** Koheselt ka sellest, kuid enne mainin ära ka Riigikantselei koduleht leitava „Kaasamise hea tava“, mis võiks **olla vat et piibliks** kõikidele kohaliku (ja ka riikliku) tasandi otsustajatele (inimesed, kelle otsused mõjutavad teiste inimeste elu).
Toimetatud lause. Kohe räägime ka sellest, kuid enne mainin ära Riigikantselei kodulehelt leitava „Kaasamise hea tava“, mis võiks kõikidele kohaliku (ja ka riikliku) tasandi otsustajatele (inimesed, kelle otsused mõjutavad teiste inimeste elu) **olla vaat et piibliks**.

Üks keeleline sõnajärjemuudatus oli ka koodi „Sõnavalik ja võõrmõju“ all (*näitena koosloomest* → *koosloome näitena*). 5 korral puudutas keelemuudatus süntaksis vajaliku elemendi puudumist (kood „Väljajätt“), nt puudus verbil selle seotud laiend või lausest finiiitne verbivorm (*nii ka kaasamise puhul* → *nii **on** ka kaasamise puhul*).

Sisumuudatusi tehti tekstis 12 korral (9% kordadest, 6 koodi). Kõige enam (6 korral) muudeti sõna tähendust, nt *kaasamissündmused* → *kaasamisüritused*, *kaasuda* → *kaasa tulla*. Teisi koode esines veelgi vähem. Üks selliseid oli kood „Sisuloogika ja väärseos“, mis esines 1 korral. Näites 9 on sõna *termin* kustutuse tinginud loogikaviga: alguses lauses

oleks justkui termin see, mis annab pinnase, mitte termini sisu – seda ongi toimetaja parandanud.

(9) **Algne lause.** Minu hinnangul **annab termin** koosloome ideaalse **pinnase selleks**, et tehtavad otsused oleksid kvaliteetsemad, läbipaistvamad ning sihtgrupile sobilikumad.

Toimetatud lause. Minu hinnangul annab koosloome ideaalse pinnase selleks, et tehtavad otsused oleksid kvaliteetsemad, läbipaistvamad ja sihtrühmale sobilikumad.

Kõige vähem esines tekstis **vormimuudatusi** (5 korral, 3,7%, 2 koodi). Ehkki selles tekstis ühtlustamist teksti kui terviku piires ei olnud, muutis toimetaja verbi modaalsust ühelauselises loetelus, muudatus, mis on seotud loetelu vormistamisega. Teine kood puudutas viidete vormistamist (näide 10). Kuigi stiiljuhend kui selline puudus, selgitas toimetaja, kuidas ta leppis selle vormistuse peatoimetajaga kokku. Toimetaja muutis sõnade järjekorda nii, et allika autor oleks toimetatud lauses enne kursiivis pealkirja. Samuti pani toimetaja allika avaldamise aasta sulgudesse ning lisas viite lõppu punkti.

(10) **Algne lause.** Kaasamise hea tava. Riigikantselei. 2020. <https://riigikantselei.ee/kaasamise-hea-tava>

Toimetatud lause. Riigikantselei. (2020). *Kaasamise hea tava.* <https://riigikantselei.ee/kaasamise-hea-tava>.

Tekstis oli autorile üks kommentaar, milles toimetaja väljendas muret selle üle, kas ta sai algsest lausest õigesti aru ja kas tema asendus väljendas seda. See lause jäi ka lausete koguarvestusest välja.

5.3. Tekst 3

Teksti 3 toimetaja arvates oli tekst hästi kirjutatud ning see oli küllaltki tavaline sellelaadne tekst. Intervjuu käigus selgus, et peatoimetaja oli selle tekstiga enne tööd teinud, ent mil määral, seda keeleteoimetaja ei osanud öelda. Toimetaja sõnul tuli selles tekstis palju parandada meediatekstidele iseloomulikke väljendeid, mõnes kohas toimetada ka valdkonnažargooni. Toimetaja jaoks oli tegu tutvustava artikliga, milles on peamine info edastamine. Talle ei öeldud, kui põhjalikult või kuidas tuleb toimetada, samuti puudub ajakirjal stiiljuhend. Toimetaja nägi teksti vaid ühe korra.

Tekstis tegi toimetaja 72 muudatust: esimese tasandi muudatusi oli 70 (97,2% kordadest), teise tasandi muudatusi 2 (2,8%). Täpsustatud muudatuse koode oli 20 (vt tabel 3). Kõige enam oli muudatustest puudutatud sõna (65,7%), seejärel oli muudetud interpunktsiooni jmt (21,4%) ja tehtud fraasiga (12,9%) seotud parandusi, osalauset ega lauset muudatused ei puudutanud. Tekstis oli kõige rohkem tehtud asendusi (65,7%), seejärel kustutusi (22,9%), lisandusi (7,1%) ja asukoha muudatusi (4,3%). Muudatused jäid enamjaolt lause piiridesse (91,4%), tekstis oli üks ühtlustamine (rööpvormi eelistus; 0,7%).

Tabel 3. Tekstis 3 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Interpunktatsioon	11
Sõnavalik ja vöormöju	10
Sõna tähendus	8
Paljusõnalisus	8
Tähenduskordus ja ületuletus	5
Kokku-lahkukirjutamine	4
Tekstiosade sidumine	4
Sõnajärg	3
Suur ja väike täht	3
Markeering	2
Korduv element	2
Rööpvormi valik	2
Nominalisatsioon	1
Täpsustusaste	1
Saav kääne	1
Modaalsus ja rõhutus	1
Kantseliitlik sõnakasutus	1
Võrdlusaste	1
Arvukirjutus	1
Rektsioon ja kääne	1

Kõige sagedasemad olid **stiilimuudatused** (36 korral, 51,4% kordadest, 14 täpsustatud muudatuse koodi), mille hulgast tehti enim (9 korral) „Sõnavaliku ja vöormöju“ muudatusi (nt *maksimaalselt palju* → *vöimalikult palju*, *erinevatel* → *eri*). Seejärel (8 korral) asendati paljusõnalisust, nt *nende jaoks liiga pikk* → *neile liiga pikk*. Seda muudatust põhjendas toimetaja sellega, et kaassõna *jaoks* on siin ülearu, sest muudab sõnastuse kohmakamaks, aga mõte tuleb ka käändega hästi välja.

5 korral kandsid stiilimuudatused koodi „Tähenduskordus ja ületuletus“ (nt *esmakordselt* → *esimest korda*, *lisaks ka*). Kõiki teisi koode esines alla viie, nagu rööpvormi muudatust mitmuse pikast osastavast lühikeseks (*juunioreid* → *juuniore*), mida toimetaja põhjendas pika vormi ületarvitusega ja lühikese osastava kadumise ohuga, ning kantseliitlikku sõnakasutust (1 korral). Viimase parandust on näha näites 11, kus fraas *kellegi lähedase näol* on asendatud käändega (*kelleltki lähedaselt*), mis on lühem viis väljendamaks sama mõtet.

- (11) **Algne lause.** „Eesti tugevaid rattanaisi iseloomustab hetkel see, et neil kõigil on väga tugev **toetus kellegi lähedase näol** – abikaasa, poiss-sõber, lapsevanem.“
Toimetatud lause. „Eesti tugevaid rattanaisi iseloomustab see, et neil kõigil on väga tugev **toetus kelleltki lähedaselt** – abikaasalt, poiss-sõbralt, lapsevanemalt.“

Sageduselt järgmised olid **keelemuudatused** (22 korral, 31,4%, 7 koodi). Kõige enam (10 korral) puudutasid muudatused interpunktsiooni. Sinna hulka on arvestatud olukorrad, kus oli kasutatud mõttekriipsu, ent järgnes selgitav lauseosa (vt näide 12). Ülejäänud koode oli tekstis neljal korral või vähemgi. Näiteks oli neljal korral koodi „Kokku-lahkukirjutamine“, mille alla kuulus ka sõnamoodustus (*treeningmetoodika* → *treeningumetoodika*).

- (12) **Algne lause (osa tsitaadist).** Praegu on palju muutunud – naiste profitiimide arv, võistluste hulk ja atraktiivsus on kõvasti kasvanud.
Toimetatud lause. Praegu on palju muutunud: naiste profitiimide arv, võistluste hulk ja atraktiivsus on kõvasti kasvanud.

Sisumuudatusi tehti 11 korral (15,7%, 4 koodi). Kõige enam (8 korral) muudeti sõna tähendust (nt *hetkel* → *praegu*, *muudatused* → *muutused*, *võistlus toimub paralleelselt Tartu noorte velotuuriga* → *võistlus toimub samal ajal Tartu noorte velotuuriga*). Näites 13 asendas toimetaja verbi *ütleva* verbiga *rääkima*, sest kõneleja väljendab mitut mõtet ja nii leidis toimetaja, et esimene verb polnud siin asjakohane.

- (13) **Algne lause.** „Võistlus toimub paralleelselt Tartu noorte velotuuriga. Rajad on samad, ringid on samad, lihtsalt stardid on erinevad. Eeldan, et konkurentsi tulevad pakkuma ka lähiriigid. Näiteks eelmisel aastal toimusid Valgas Balti meistrivõistlused, kus lisaks eestlastele olid stardis ka lätlased ja leedulased, ning ma ütleks, et see oli päris kõva võidusõit,“ **ütlev** Lebedev.
Toimetatud lause. „Võistlus toimub samal ajal Tartu noorte velotuuriga. Rajad on samad, ringid on samad, lihtsalt stardid on erinevad. Eeldan, et konkurentsi tulevad pakkuma ka lähiriigid. Näiteks eelmisel aastal toimusid Valgas Balti meistrivõistlused, kus lisaks eestlastele olid stardis lätlased ja leedulased, ning ma ütleks, et see oli päris kõva võidusõit,“ **räägib** Lebedev.

Tekstis tehti üksainus **vormimuudatus** (1,4%), mille käigus muudeti suur algustäht väikeseks: *Rahvuste Karika etapp* → *rahvuste karika etapp*. See muudatus on vormiline, sest ürituse nimi võiks olla ka suurte tähtedega, ent võib eeldada, et väljaandes on tava nii kirjutada.

Tekstis polnud autorile ühtegi kommentaari.

5.4. Tekst 4

Toimetaja meelest oli teksti 4 üldiselt lihtne toimetada ja tekst oli huvitavalt kirjutatud. Lisaks tuli aga uurida asutuste ja organisatsioonide toonaseid nimesid, millega võis vahepeal olla üsna keeruline. Muidu polnud tekst toimetaja meelest kuidagi eriskummaline. Teksti erialaterminite toimetamist mõjutas ka sihtrühm ja nii võis mõni koht jääda muutmata.

Keeletoimetaja polnud varem nende autoritega koostööd teinud. Toimetajale ei öeldud, kui põhjalikult tuleb toimetada, samuti ei antud stiiljuhendit, ent paluti, et asutuste nimetused oleksid suure algustähega. Vajaduse korral suhtles toimetaja vahendaja kaudu autoritega. Keeletoimetaja sai teksti veel toimetada: esimene kord ei jäänud viimaseks korraks.

Selles tekstis tegi toimetaja 104 muudatust: esimese tasandi muudatusi oli tehtud 80 korral (76,9% kordadest), teise tasandi muudatusi 24 korral (23,1%). Täpsustatud muudatuse koode oli 21 (vt tabel 4). Tekstis puudutasid muudatused kõige enam sõna (47,5%), seejärel interpunktsiooni (37,5%), sh loetelu nummerdust ja interpunktsiooni, fraasi (11,3%), osalauset (2,5%) ja lauset (1,3%). Kõige enam tuli tekstis ette asendusi (57,5%), seejärel kustutusi (21,3%), lisandusi (11,3%) ja asukoha muudatusi (10%). Toimetaja parandas enim lausetasandi piires (75%), ent tähelepanuväärne oli ka teksti piires tehtud ühtlustamiste suur osakaal (22,5%).

Tabel 4. Tekstis 4 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Markeering	16
Suur ja väike täht	15
Sõnajärg	8
Interpunktatsioon	7
Kokku-lahkukirjutamine	6
Jutumärkide kuju	4
Saav kääne	4
Lühendamine	3
Korduv element	2
Täpsustusaste	2
Arvukirjutus	2
Kantseliitlik sõnakasutus	2
Väljajätt	1
Sõna tähendus	1
Täheortograafia	1
Verbi aeg	1
Tekstiosade sidumine	1
Nimisõna arv	1
Rektsioon ja kääne	1
Tähenduskordus ja ületuletus	1
Sõnaliik	1

Kõige enam tegi toimetaja tekstis **keelemuudatusi** (35 korral, 43,8%, 12 täpsustatud muudatuse koodi). Kõige rohkem (7 korral) oli keelemuudatuste all koodi „Suur ja väike täht“ (nt *Tartu-Võru Rahukohus* → *Tartu-Võru rahukohus*, *Tartu Hambaarstide Kool* → *Tartu hambaarstikool*) ning „Sõnajärg“ (vt näide 14).

- (14) **Algne lause.** Hinnakiri, mille kinnitas riigikogu hambatehnilisteks töödeks, ei rahuldanud hambaarste – see osutus palju madalamaks **võrreldes naaberriikidega**.
Toimetatud lause. Hinnakiri, mille riigikogu kinnitas hambatehnilisteks töödeks, ei rahuldanud hambaarste – **võrreldes naaberriikidega** osutus see palju madalamaks.

Toimetaja sõnas, et asutuste nimesid ja nimetusi toimetades pidi ta üles otsima, kas kirjas oli toonane asutuse täisnimetus või mitte, ja see mõjutas tema otsuseid. Näiteks muutis ta fraasis *Eesti Hambaarstide Seltside loomine* fraasiks *Eesti hambaarstiseltside loomine*, sest suure tähega oleks viidanud sellele, et tegu on konkreetse asutuse ja täisnimetusega, mida see ei olnud. Põhjusel, et suure tähega saab kirjutada täisnimetust, on 2 korral keelemuudatuste all ka kood „Täpsustusaste“, kui asutuse nimi oli tehtud täisnimeks (*Arstide Selts* → *Eesti Arstide Selts*). Infostruktuurist kantud sõnajärgemuudatust iseloomustab näide 14, kus on fraas *võrreldes naaberriikidega* toodud ettepoole, nii et lause lõppu ja fookusesse jääks see, mis on oluline (fraas *palju madalamaks*). 6 korral esines ka koodi „Interpunktatsioon“ (nt „*Eesti Ekspressis*“ → *Eesti Ekspressis*). Teisi keelemuudatuse koode oli alla 5 korra.

Vormimuudatusi tehti 22 korral (27,5% kordadest, 4 koodi). Nende seast muutis toimetaja kõige rohkem markeeringut (16 korral), nt *1920-ndate* → *1920ndate*, ent siia hulka kuulus ka loetelu nummerdus ja kirjavahemärgid loetelu lõpus (vt näide 15).

(15) **Algne lause.** Nende sihtide saavutamiseks nähti ette järgmisi abinõusid:

a) *teaduslikud ettekanded ja nende arutamine;*

Toimetatud lause. Nende sihtide saavutamiseks nähti ette järgmisi abinõusid:

a) *teaduslikud ettekanded ja nende arutamine;*

Selles tekstis pani toimetaja tsitaadid kaldkirja (mitte jutumärkidesse nagu tavaliselt kombeks), sest tema sõnul olid autorid eespool toiminud nõnda ja selle põhjal ühtlustas ta need ka ülejäänud tekstis. 4 korral muudeti jutumärkide kuju, 1 korral muudeti algustähte (*7. Novembriks* → *7. novembriks*), mis on vormiline, sest võib eeldada, et eksimus on tulnud arvuti automaatseadetest, mis alustab sõna pärast punkti suure tähega. 1 korral ühtlustati arvukirjutust (*1930ndate aastate* → *1930. aastate*), mis pärast on see arvukirjutus vormimuudatuste all. Enamik ühtlustamisi (16 korral, 89%) olidki vormilised.

Sisumuudatusi esines 12 korral (15%, 6 koodi). Kõige enam (7 korral) oli siin algustähemuudatust, kus sõna *Haigekassa* kirjutati väikse algustähega: *haigekassa*. Muudatus on sisuline sellepärast, et suure tähega jääb mulje ühest (kesksest asutusest), ent sel ajavahemikul, millele kirjutises viidatakse, oli Eestis mitu haigekassat (Habicht jt 2018: 17–18). Kõiki teisi koode esines vaid 1 korral.

Kõige vähem oli tekstis **stiilimuudatusi** (11 korral, 13,8% 7 koodi). Enim (4 korral) muudeti saavat käänat, mis asendati nimetavaga. Ühte sellist muudatust põhjendas toimetaja sellega, et ehkki saav käänne pole vale, eelistab tema seesugustes kohtades nimetavat käänat (vt näide 16). Sageduselt järgmisena oli muudetud kantseliitlikku sõnakasutust (nt *haigekassa poolt detsembris 1925 pakutud tingimustega* → *haigekassa detsembris 1925 pakutud tingimustega, tulude arvestamise korra suhtes* → *tulude arvestamise korra teemal*). Teisi koode oli vaid üks, sh koodi „Kokku- ja lahkukirjutamine“ (*vastuvõtmine* → *vastu võtmine*).

(16) **Algne lause.** Tartu Hambaarstide Seltsi **eesmärgiks** oli (sõnastus vastavalt põhikirjas olevale) [..]

Toimetatud lause. Tartu Hambaarstide Seltsi **eesmärk** oli (sõnastus vastavalt põhikirjas olevale) [..]

Toimetaja oli autorile lisanud teksti vaid ühe kommentaari, milles juhtis tähelepanu asjaolule, et üks lause oli poolikuks jäänud.

5.5. Tekst 5

Toimetaja meelest oli teksti 5 üsna raske toimetada, sest see polnud keeleliselt kõige parem: kohati võis mõte jääda arusaamatuks või oli sõnastus kohmakas. Samas nentis toimetaja, et sisult oli tekst huvitav. Autorit ta ei teadnud, mis tema töökohal on pigem haruldane, ja ta ei saanud autoriga suhelda. Seda, kui põhjalikult teksti toimetada, talle ei

öeldud, samuti puudus stiiljuhend. Toimetaja meenutuse järgi ei tulnud tekst talle teist korda tagasi.

Tekstis oli palju ulatuslikke muudatusi ja ehkki neid saab lahti harutada, tuleb siinsesse koguarvestusse suhtuda suurema ettevaatusega kui teiste tekstide omasse. Tegu on juhendiga ja näib, et keeleteoimetaja ongi seda silmades pidades muutnud teksti juhendilaadsemaks, mida algtekst oli vähem.

Selles tekstis tegi toimetaja 342 muudatust: 268 (78,4% kordadest) esimese tasandi ja 69 (20,2%) teise tasandi muudatust. 5 lauset oli toimetatud nii põhjalikult, et neid ma eraldi ei vaadanud. Täpsustatud muudatuse koode oli tekstis 30 (vt tabel 5). Selles tekstis puudutasid muudatused enim sõna (67,2%), seejärel fraasi (19,4%), interpunktsiooni (10,8%), osalauset (2,2%) ja lauset (1 korral, 0,4%). Tekstis tehti kõige rohkem asendusi (55,2%), seejärel kustutusi (22%), lisandusi (17,5%) ja asukoha muudatusi (5,2%). Enamik muudatusi jäid lause piiridesse (87,7%), tervikteksti puudutas 7,5% muudatusi ja ühtlustamisi oli 4,9% juhtudest.

Tabel 5. Tekstis 5 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Sõnavalik ja vöormõju	37
Paljusõnalisus	34
Väljajätt	22
Modaalsus ja rõhutus	21
Täpsustusaste	19
Tekstiosade sidumine	18
Korduv element	15
Termin	14
Sõnajärg	13
Interpunktatsioon	12
Nimisõna arv	11
Sõna tähendus	11
Sisulooogika ja väärseos	7
Arvukirjutus	7
Rektsioon ja kääne	4
Isikustamine	3
Verbi aeg	2
Lühend sõnaga	2
Lausepiir	2
Suur ja väike täht	2
Tegija	2
Täheortograafia	2
Rööpvormi valik	1
Võrdlusaste	1
Verbikesksus	1
Markeering	1
Sõna lühendiga	1
Loetelu vormistamine	1
Kantseliitlik sõnakasutus	1
Saav kääne	1

Kõige rohkem oli tekstis **stiilimuudatusi** (128 korral, 47,8%, 18 täpsema muudatuse koodi). Enim, 30 korral, muudeti paljusõnalisust (nt *jalakäija jaoks* → *jalakäijale, tooli tüüpi istmed* → *toolid, murupinnale* → *murule*). Näites 17 on toimetaja muutnud sõnastust ökonoomsemaks ja selgemaks, kui on ära kustutanud osalause *kui pink asub bussipeatuse kõrval*. Samuti kustutas toimetaja paljusõnalisuse kaalutlusel ära ühe lause: ta põhjendas seda sellega, et see on üleliigne info ega puutu otseselt sisusse.

- (17) **Algne lause.** *Kui pink asub bussipeatuse kõrval*, võib ta peatusest ka natuke eemale jääda:

[..]

Toimetatud lause. Pink võib ühissõidukipeatusest ka natuke eemale jääda: [..]

28 stiilimuudatust sattus ka koodi „Sõnavalik ja võõrmõju“ alla, nt *mööbliperesid* → *mööblisarju*, sest esimene kõlas toimetaja meelest sellises tekstis väheasjalikult. Seega oli toimetaja muudatusotsuse põhjuseks žanri tava. Muudeti ka modaalsust ja rõhutust (15 korral, nt *juhul kui* → *kui*; *juba olemasolev haljastus* → *olemasolev haljastus*) ja kordust (13 korral, nt *asum/puitasum* → *(puit)asum*). Teisi täpsustava muudatuse koode esines alla 10.

Tekstis oli võrdselt keele- ja sisumuudatusi (68 korral, 25,4%). **Keelemuudatustes** oli täpsustatud koode oli 11, kõige rohkem koodi „Väljajätt“ (20 korral). Sageli tuli lisada lausesse finitne verbivorm, mis sealt esialgu oli välja jäetud (vt näide 18) ent mõnel korral puudus ka verbil laiend (*piisab, kui* → *piisab sellest, kui*).

- (18) **Algne lause.** Kergliiklusteedel paigutada pingid eraldi ehitatud pingitaskutesse, tee peab jääma vabaks.

Toimetatud lause. Kergliiklusteedel **tuleb** pingid paigutada pingitaskutesse, tee peab jääma vabaks.

Keelemuudatuste alla liigitus ka terminikasutus ja eelkõige selle ühtlustamine (kood „Termin“, 13 korral). Koodiga „Termin“ tähistasin nii tekstis kokku lepitud termineid, nagu *mööbel* → *linnamööbel* ja *meeldiva kulgemise tänav* → *vaikse kulgemise tänav*, kui ka üldisemaid termineid, nt *bussipeatus* → *ühissõidukipeatus*. Teisi koode esines alla kümne.

Sisumuudatuste alla läks 18 täpsustatud muudatuse koodi. Kõige enam oli siin koodi „Täpsustusaste“ (13 korral). Näiteks täpsustas toimetaja kaldkriipsu kasutust (nt *Kivilinn/kaubanduspiirkond* → *kivilinn ja kaubanduspiirkond*), mis asendamisel sõnaga *ja* oli sisumuudatus. Toimetaja sõnul asendab ta kaldkriipsu sõnaga põhjusel, et kord võib see tähendada *ja*, kord aga *või* – seetõttu pole hea, kui jääb selline mitmetimõistetavuse

oht.⁵ Sisumuudatuse „Täpsustusastmes“ oli ka näites 19 lisatud sõna *linnasüüda*. Toimetaja lisas sõna just soovist mitte jätta vaid „city“, et ei läheks käibele vaid ingliskeelne sõna ja unustataks eestikeelne.

(19) **Algne lause.** Linna piirkonnad on miljöö järgi jagatud neljaks:

- **Kaasaegne „city“** (näiteks Rotermanni kvartal, Maakri tn, Ahtri tn)
- Ajalooline asum/puitasum (näiteks Kunderi tn ja Soo tn)
- Kivilinn/ kaubanduspiirkond (näiteks Punane tn ja Mustamäe majade vahelised teed)
- Kaasaegsed eramurajooid/ äärelinna aedlinn (näiteks Kollane tn ja Ilo park Nõmmel)

Toimetatud lause. Linna piirkonnad on miljöö järgi jagatud neljaks:

- nüüdisaegne **linnasüüda** ehk *city* (näiteks Rotermanni kvartal, Maakri ja Ahtri tn)
- ajalooline (puit)asum (näiteks Kunderi ja Soo tn)
- kivilinn ja kaubanduspiirkond (näiteks Punane tn ja Mustamäe majade vahelised teed)
- nüüdisaegsed eramurajooid ja äärelinna aedlinn (näiteks Kollane tn ja Ilo park Nõmmel)

Sageduselt järgmisena leidis teksti sisumuudatustes koodi „Sõna tähendus“ (11 korral). Üht selle koodi alla liigitunud muudatust on näha näites 20, kus iseeneslikku protsessi tähistav *u*-verb *paigutuma* on asendatud tegijat väljendava verbiga *paigutama*.

(20) **Algne lause.** Prügikast ei pea olema alati istumiskoha juures, vaid võib **paigutada** kaugemale, ent nägemisulatusse.

Toimetatud lause. Prügikast ei pea olema alati istumiskoha juures, selle võib **paigutada** kaugemale, ent nägemisulatusse.

Koodi „Sõna tähendus“ hulka kuulus ka näites 19 esitatud sõna *kaasaegne*, mis toimetatud lauses on asendatud sõnaga *nüüdisaegne*. Ehkki ÕSi soovitus on eesti keele instituudis üle vaadatud ja Sõnaveebi rubriiki „ÕS soovitab“ on lisatud mäрге, et üldkeeles on *kaasaegne* levinud ka tähenduses ‘tänapäevane’ (Sõnaveeb: *kaasaegne*), pole selle teksti korral tegu üldkeeleaga, vaid täpsust nõudva žanriga. Teine, mis ajendas seda pidama sõna tähenduse muudatuseks, on loetelu teine punkt, kus kasutatakse sõna

---

⁵ Kui kaldkriips asendati sõnaga *või*, oli tegu stiilimuudatusega.

ajalooline, mistõttu võib tekkida mitmetmõistetavuse oht: sõna *kaasaegne* ei pruugi lugeja mõista tähenduses ‘tänapäev’. Sisumuudatuste teisi koode esines alla 10 korra.

Kõige vähem oli tekstis **vormimuudatusi** (4 korral, 1,5%, 3 koodi). 2 korral oli tegu trükiveaga (*otse murupinnale mööblite mitte paigutada* → *otse murule ei ole soovitatav mööblit paigutada* ning *selislet* → *selliselt*), 1 korral täpploetelu saatelause lõpumärgiga (koolon asendati punktiga) ja 1 korral täpploetelu algustäheortograafiaga (suur algustäht asendati väikesega).

Tekstis 5 on toimetaja kirjutanud ühe kommentaari, milles teeb ettepaneku ühtlustada terminikasutust veelgi (*tänavamööbel* → *linnamööbel*), ent ise seda ei tekstis ei parandanud.

5.6. Tekst 6

Toimetaja sõnul on tekstis 6 tugev ingliskeelne mõju nii lause- kui ka sõnatasandil. Küll aga ei erinenud see palju teistest samalaadsetest tekstidest (palju on nominalisatsiooni, abstraktsed nähtused kipuvad olema kõrged, mitte suured), ehkki võrreldes näiteks meediatekstidega on keeleteoimetaja meelest meditsiinitekstides rohkem toimetada.

Toimetaja autoreid isiklikult ei tundnud, ent nimed olid teada. Toimetamise põhjalikkust ta kellegagi kokku ei leppinud: autorite palve oli, et tekst keeleteoimetataks. Toimetaja toimetaski teksti ühe korra: hiljem ta seda tagasi ei saanud.

Tekstis tehti 179 muudatust: esimese tasandi muudatusi oli 140 (78,2% kordadest), teise tasandi muudatusi 38 (21,2%), üht lauset muudeti aga suuremal määral (vt näide 21). See lause on muudetud tingimuslauseks, tänu millele tuleb mõte paremini välja, mis aga on kaasa toonud mitu muud muudatust, mida ma eraldi ei arvestanud. Siiski on lauses kolm muudatust, mis muudatuste eri kategooriate andmete hulka on arvestatud: lühendi

asendamine sõnaga (*ENV* → *eesnäärmevähi*), täheortograafia (*Hessela* → *Hessels*) ja viite vormistamine (lisatud & *Schalken*).

(21) **Algne lause.** PCA3 on soovitatud kasutada **ENV** varase avastamise spetsiifilisuse suurendamiseks meestel, kelle PSA väärtus on 2,5–10 µg/l, ning püsivalt tõusnud PSA taseme ja negatiivse biopsiaga meestel [Hessela 2009].

Toimetatud lause. PCA3 on soovitatud kasutada **eesnäärmevähi** varase avastamise spetsiifilisuse suurendamiseks, kui mehe PSA väärtus on 2,5–10 µg/l, või mehe PSA tase on püsivalt tõusnud ja biopsia negatiivne [Hessels & Schalken, 2009].

Täpsustatud muudatuse koode oli 28 (vt tabel 6). Kõige rohkem (54,3%) puudutasid muudatused sõnatasandit, seejärel fraasi (28,6%) ja interpunktsiooni jm (17,1%). Kõige enam tegi keeletoimetaja asendusi (53,6%), seejärel lisandusi (22,1%), kustutusi (12,9%) ja asukoha muudatusi (11,4%). Muudatused jäid enamasti lause piiridesse (57,1%), ent palju oli ka ühtlustamist teksti kui terviku piires (32,9%).

Tabel 6. Tekstis 6 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Lühend sõnaga	23
Viidete vormistamine	23
Sõnajärg	14
Sõnavalik ja vöormöju	10
Kokku-lahkukirjutamine	10
Arvukirjutus	7
Paljusõnalisus	6
Täpsustusaste	5
Tekstiosade sidumine	5
Rööpvormi valik	5
Sõna lühendiga	4
Rektsioon ja kääne	4
Interpunktatsioon	3
Täheortograafia	2
Nominalisatsioon	2
Markeering	2
Korduv element	2
Saav kääne	2
Lausepiir	2
Tähenduskordus ja ületuletus	1
Ühildumine	1
Modaalsus ja rõhutus	1
Sõna tähendus	1
Verbikesksus	1
Kantseliitlik sõnakasutus	1
Arv numbriga	1
Sisulooogika ja väärseos	1
Lühendamine	1

Köige enam tehti tekstis **vormimuudatusi** (54 korral, 38,6%, 7 täpsustatud muudatuse koodi). Selles kategoorias vormistati köige enam viiteid (23 korral), nt lisati mitme autoriga allika viite juurde „*et al.*“ või pandi kahe allika autorite vahele koma asemel semikoolon.

Pea samal hulgal (22 korral) asendati lühend sõnaga (*ENV* → *eesnäärmevähk*). Seda muudatust selgitas toimetaja esinemissagedusega: ta vaatas, et tekstis esineb sõna väljakirjutatult palju sagedamini kui lühendina, mistöttu otsustas ta ühtlustada (see selgitab koodi „Vormiline“).

Teisi koode esines vormimuudatuste hulgas palju vähem, nt asendati 2 korral sõna lühendiga (nt *digitaalne rektaalne palpatsioon* → *DRE*). Paaril korral vahetas toimetaja ühe vormi selle rööpvormi vastu (*varajane* → *varane*). Muudatust põhjendas toimetaja juba tekstifailis, kus kommenteeris, et ühe varasema raporti pealkirjas oli kasutatud just sõna *varane*. Kõik teksti ühtlustamised olid vormilised ja moodustasid vormimuudatustest 87%.

Sageduselt järgmisena tehti **stiilimuudatusi** (47 korral, 33,6%, 18 täpsustatud muudatuse koodi), millest enim (10 korral) muudatusi puudutas koodi „Sõnavalik ja võõrmõju“ (nt *monitoorimine* → *seire*, *madal risk* → *väike risk*), seejärel koode „Sõnajärg“ (7 korral) ja „Paljusõnalisus“ (nt *kiiritusraviaegne kõrvaltoime* → *kiiritusravi kõrvaltoime*) (6 korral). Näites 22 on toimetaja vahetanud võõrsõna omasõna vastu (kood „Sõnavalik ja võõrmõju“), mida ta põhjendas sellega, et omasõnad on lihtsamad ja seega on niigi keerukat teksti kergem mõista. Siiski nentis toimetaja, et seesugune vahetamine võib teinekord olla ka ohtlik, kui kogemata tähendust muuta.

(22) **Algne lause.** Seoses madala **sensitiivsusega** ei ole TRUS iseseisvalt kasutatav eesnäärmevähi diagnostikaks [...]

Toimetatud lause. Väikse **tundlikkuse** tõttu ei ole TRUS eesnäärmevähi diagnostikaks iseseisvalt kasutatav [...]

Teisi koode oli stiilimuudatustes alla 5 korra. Sii alla kuulus ka üks interpunktsioonimuudatus, kus osalause alguses oleva *des*-lauselühendi ette pandi koma. Stiilimuudatus on see põhjusel, et selle koma võib ka soovi korral ära jätta, kui lauseselgus lubab (EKI teatmik *s. a.*).

Keelemuudatusi oli selles tekstis 31 (22,1%, 10 koodi). Kõige rohkem (10 korral) parandati kokku- ja lahkukirjutamist (nt *vähi vorm* → *vähivorm*, *meta-analüüsist* → *metaanalüüsist*), selle järel (7 korral) tehti parandusi arvukirjutuses (nt *15-25 aastat* → *15–25 aastat*) ja sõnajärjes (6 korral) (näide 23). Teisi koode esines vähem kui 5 korral.

(23) **Algne lause.** Aastal 2018 ületas **esmakordselt eesnäärmevähi suremus** kolorektaalvähist tingitud suremuse olles sellega kopsuvähi järel teisel kohal kõigist vähist tingitud surmadest meestel.

Toimetatud lause. 2018. a ületas **eesnäärmevähki suremus esimest korda** kolorektaalvähist tingitud suremuse, olles sellega kopsuvähi järel teisel kohal meeste kõigi vähist tingitud surmade puhul.

Kõige vähem oli tekstis **sisumuudatusi** (8 korral, 5,7%, 5 koodi). Tekstis tehti 3 sisulist rektsiooni- ja käändemuudatust (vt näide 23, kus *eesnäärmevähi suremus* → *eesnäärmevähki suremus*), 2 sisutäpsustust (lisati juurde täpsustav võõrkeelt täpsustav lühend „*ld*“ ehk *ladina keeles* ning *PSA tulemus* → *PSA testi tulemus*) ning 2 korral muudeti sisuloogikat ja väärsust (vt näide 24). Näites 24 on tegu küll asukoha muudatuse ehk sõnajärgiga, ent fookuses pole olnud mitte teema-reema, vaid sisunihke vältimine: diagnoositakse ja ravitakse eesnäärmevähki, mitte tasakaalupunkti, mida on võimalik välja lugeda algsest lausest.

(24) **Algne lause.** Eesnäärmevähi heterogeenne iseloom muudab keeruliseks tasakaalupunkti leidmise selle diagnoosimisel ja ravimisel.

Toimetatud lause. Eesnäärmevähi heterogeenne iseloom muudab keeruliseks selle diagnoosimise ja ravimise tasakaalupunkti leidmise

Toimetaja kirjutas autorile 10 kommentaari: 7 kommentaari (2 viidete kohta, 5 sõnastuse kohta) sisaldasid muudatusettepanekuid, mida toimetaja ise sisse ei viinud, 3 kommentaaris küsiti sisutäpsustusi (või juhiti tähelepanu sisupunktidele).

5.7. Tekst 7

Toimetaja sõnul on tekst 7 teadusteksti tüüpi, spetsiifiline, aga keeleliselt tavaline sellist liiki teksti esindaja. Tekst on hästi kirjutatud ja sidus, samal ajal aga võõrsõnarahke. Toimetaja teadis, kes on tervikteksti autorid, ent polnud kindel, kes mida kirjutas. Mitme autoriga oli ta ka varem koostööd teinud ja ühele neist on ta seesuguseid tekste toimetanud

juba üle kümne aasta. Ehkki toimetajale täpseid juhiseid ega stiiljuhendit selle töö tegemiseks ei antud, siis oli varasema koostöö käigus ning aja jooksul mõni kokkulepe tekkinud ja neid toimetaja ka järgis.

Tekstis tehti 237 muudatust: esimese tasandi muudatusi oli 199 (84% kordadest), teise tasandi muudatusi 38 (16%). Täpsustatud muudatuse koode oli 28 (vt tabel 7). Enim puudutasid muudatused sõna (72,4%), seejärel interpunktsiooni (13,1%), fraasi (12,1%), osalauset (1,5%) ja lauset (1%). Kõige rohkem tehti tekstis asendusi (66,3%), järgmist tehnilist muudatust – kustutusi – oli mitu korda vähem (13,6%), seejärel leidus lisandusi (11,1%) ja asukoha muudatusi (9%). Tekstis toimus kõige enam muudatusi lause piires (84,9%), teksti ulatuses toimus muudatusi 12,6% kordadest ja ühtlustamist tuli 2,5% kordadest (5 korral).

Tekstis oli kaks kolmepunktilist loetelu, kumbki aga oli esitatud ühe lausena. Sel juhul olid esimeses loetelus kõik muudatused koodiga „Lause“ ja esimese tasandi muudatused, ent teise ja kolmanda punkti loetelu vormistamise muudatused olid teise tasandi omad. Teises loetelus oli esimese punkti muudatused ühtlustamised, teise ja kolmanda punkti loetelu vormistamised aga lausega seotud teise astme muudatused. Joonise allkiri kujul *Joonise nr. Joonise allkiri* läks arvesse ühe lausena.

Tabel 7. Tekstis 7 esinenud kategooria „Täpsustatud muudatuse“ esimese tasandi koodid absoluutarvudes

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Sõnavalik ja võõrmõju	53
Sõnajärg	20
Kantseliitlik sõnakasutus	14
Täpsustusaste	13
Sõna tähendus	11
Interpunktsioon	10
Paljusõnalisus	10
Kokku-lahkukirjutamine	8
Korduv element	8
Rektsioon ja kääne	7
Nominalisatsioon	5
Isikustamine	5
Tekstiosade sidumine	4
Loetelu vormistamine	4
Sõna lühendiga	4
Arv sõnaga	3
Markeering	3
Arvukirjutus	3
Tähenduskordus ja ületuletus	3
Modaalsus ja rõhutus	2
Sisuloogetika ja väärseos	2
Verbi aeg	1
Lausepiir	1
Väljajätt	1
Saav kääne	1
Võrdlusaste	1
Täheortograafia	1
Nimisõna arv	1

Kõige enam muudeti **stiili** (111 korral, 55,8%, 16 täpsustatud muudatuse koodi). Täpsustatud muudatuse koodidest kerkis siin esile „Sõnavalik ja võõrmõju“ (50 korral), nt *kõrgem lisandväärtus* → *suurem lisandväärtus*; *unikaalne* → *ainulaadne*, näide 25. Näites 25 on asendatud võõrmõjuline *olulised* täpsema omakeelse sõnaga *tähtsad*.

(25) **Algne lause.** Konkurentsituatsioon turul, turunõudluse dünaamika jmt on vähemalt sama **olulised**.

Toimetatud lause. Konkurentsiolekord turul, turunõudluse dünaamika jmt on vähemalt sama **tähtsad**.

Sageduselt järgmisena (12 korral) oli koodi „Kantseliitlik sõnakasutus“. Teisi koode oli stiilimuudatuste hulgas alla kümne. Kummagi eelmainitud koodi all oli sõnu, mis kordusid pidevalt (nt *oluline*, *grupp*, *täiendav*). Üht harvemat sõnavalikut, sõna *sisend* muudatust (vt näide 26) selgitas keeleteoimetaja korduva sõnana samalaadsetes tekstides. Sealjuures rõhutas ta, et ta alati kaalub hoolikalt läbi, mida see tehniline sõna tähendab ja kas mõtet saab sõnastada lihtsamalt.

(26) **Algne lause.** Majanduse keerukuse analüüsi tuleb seetõttu kombineerida stsenaariumite analüüsimisest saadava **kvalitatiivse sisendiga**.

Toimetatud lause. Majanduse keerukuse analüüsi tuleb seetõttu kombineerida stsenaariumite analüüsimisest saadud **kvalitatiivsete andmetega**.

Sisumuudatusi tehti 45 korral (22,6%, 10 koodi). Kahte koodi, „Täpsustusaste“ ja „Sõna tähendus“, oli teksti samal määral (11 korral). Kahte eriviisilist täpsustavat olukorda iseloomustab näide 27, kus toimetatud lauses on esiteks asendatud sõna *erinevates* fraasiga *kõigi nelja* ehk siis on muudetud üldistusaste, teiseks on lausesse juurde lisatud sõna *tuleviku*, mis annab uut infot. Esimest muudatust põhjendas toimetaja sellega, et sõna *erinev* on ülekasutatud ja hoolimata sellest, et selles konkreetsetes tekstis on tõesti stsenaariumid erinevad, siis see pole seal rõhu all. *tuleviku* lisas ta aga juurde sellepärast, et tegu on täisterminiga ja toimetaja tundis, et peatüki alguses võiks olla just täistermin, millele edaspidi saab viidata lühemalt sõnaga *stsenaarium*.

(27) **Algne lause.** Järgnevas võtame kokku Eesti biomajanduse valdkondlikud prioriteetid **erinevates** stsenaariumites.

Toimetatud lause. Järgnevas võtame kokku Eesti biomajanduse valdkondlikud prioriteetid **kõigi nelja tulevikustsenaariumi** korral.

Samuti 11 korral oli autor kasutanud konteksti sobimatut väljendit, mis liigitus koodi „Sõna tähendus“ alla (nt *fookuses oleval perioodil* → *fookuses oleval ajavahemikul* või *juhul, kui konkurentsieelise toomine ei ole tõenäoline* → *juhul, kui konkurentsieelise loomine ei ole tõenäoline*). Muid koode esines vähem, ent sisumuudatustes oli ka interpunktsiooni (nt lisati sulud, mis muutsid teksti rõhuasetust ja fookust), aga ka

kantseliitlikku sõna *täiendav*, mis polnud asendatud tavapärase sünonüümi, eesliitega *lisa-*, vaid oli leitud muu lahendus. Seda illustreerib näide 28, kus toimetatud lauses on sõna *täiendav* asendatud sõnaga *täpsem*, mis annab sellele kitsama tähenduse kui eesliide *lisa-*.

(28) **Algne lause.** Võtame stsenaariumianalüüsis esile kerkinud Eesti biomajanduse arengusuundade **täiendavaks** analüüsimiseks ja valideerimiseks kasutusele Cesar Hidalgo ja Ricardo Hausmann'i poolt väljatöötatud toodete keerukuse analüüsi.

Toimetatud lause. Võtame stsenaariumianalüüsis esile kerkinud Eesti biomajanduse arengusuundade **täpsemaks** analüüsimiseks ja valideerimiseks kasutusele Cesar Hidalgo ja Ricardo Hausmanni väljatöötatud toodete keerukuse analüüsi.

Sageduselt järgmised olid **keelemuudatused** (33 korral, 16,6%, 9 koodi). Kõige enam muudatusi oli koodiga „Sõnajärg“ (14 korral). Ühte sellist olukorda ilmestab näide 29, mille muudatust toimetaja kommenteeris teema-reema kaudu: suurema rõhu all on see, mis teljele pannakse, mitte kummale teljele pannakse, sest viimasel on võimalusi vaid kaks, seevastu see, mida teljele panna saab, võib olla ükskõik mis. Kõiki teisi koode oli 4 korral või vähem.

(29) **Algne lause.** Kui asetame läheduse senistele võimekustele **horisontaalteljele** ja toote strateegilise huvipakkuvuse **vertikaalteljele** [..]

Toimetatud lause. Kui asetame **horisontaalteljele** läheduse senistele võimekustele ja **vertikaalteljele** toote strateegilise huvipakkuvuse [..]

Kõige vähem tegi toimetaja **vormimuudatusi** (10 korral, 5%, 4 koodi). 5 korral puudutas vormimuudatus koodi „Loetelu vormistamine“, mille alla läks näiteks see, kui toimetaja muutis kriipsloetelu numberloeteluks, sest tema arvates oli nii selgem ja ülevaatlikum, aga ka olukorrad, mil tal oli loetelu ette vaja saada korralik saatelause (vt näide 30; muudatusest puudutatud osis on osalause⁶).

---

⁶ Ehkki terve saatelause on märgendatud koodidega „Osalause“ (kategooria „Muudatusest puudutatud osis“) ja „Loetelu vormistamine“ (kategooria „Täpsustatud muudatus“), on eraldi arvestatud veel kahte muudatust: arvu kirjutamine sõnaga (*1* → *esimese*, stiilimuudatus) ning käände asendamine kaassõnaga (*stsenaariumis* → *stsenaariumi puhul*, sisumuudatus).

- (30) **Algne lause.** 1. stsenaariumis on otstarbekas keskenduda valdkondlike prioriteetidena: [..]
Toimetatud lause. Esimese stsenaariumi puhul on otstarbekas seada valdkonnas **järgmised** prioriteetid: [..]

Vormimuudatuste seas oli 2 muudatust, mille käigus muudeti joonise pealkiri allkirjaks (kood „Sõnajärg“), 2 korral tuli lisamärkuse interpunktsiooni muuta (*Märkus: mida* [..] → *Märkus. Mida* [..]). Ühe korra oli tegu trükiveaga (*konkrentsi* → *konkurentsi*).

Toimetaja kirjutas teksti kuus kommentaari, millest üks soovitus puudutas ka selle žanri tava. Üks kommentaar puudutas suurt ja väikest algustähte, paar sisu täpsustavat (sh hulgas üks, mis hõlmas nii täpsustavat kui ka soovitavat kommentaari) ning üks kommentaar oli selgema sõnastuse kohta.

5.8. Tekstide ülene kokkuvõte

Magistritöö tekstimaterjal erines üksteisest raskusastme (nii sisu kui ka sõnastus) ja eesmärgi poolest väga palju. Võrdlevad andmed kõigi kategooriate kohta on esitatud tabelites 8–13⁷, kus paksus kirjas on märgitud teksti kõige sagedasem kood. Siiski tuleb tekstiülestele võrdlustesse suhtuda äärmise ettevaatlikkusega ja arvandmed kirjeldavad konkreetset juhtumit: juhtumiülevalt võib osakaalu võrdlemine anda kallutatud pildi.

Kõigi toimetamata tekstide kogumahuks kujunes 62 091 tähemärki koos tühikutega. Seitsme teksti peale tehti 1013 esimese tasandi muudatust. Selgub, et need moodustavad umbes 2/3 kõigist muudatustest. Erandiks on siinkohal tekst 4, millel teise tasandi muudatusi oli vaid 2,8% (vt tabel 8).

Tabel 8. **Tekstide 1–7 (T1–7) osakaal (%) kategoorias „Muudatuse tasand“ selle koodide põhjal**

„Muudatuse tasandi“ kood	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Esimene	73,1	72,0	97,2	76,9	78,4	78,2	84,0
Teine	26,9	27,4	2,8	23,1	20,2	21,2	16,0
Ei kehti ⁸		0,5			1,5	0,6	
Kokku	100,0	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0

Kõige enam oli tekstides asendusi (vt tabel 9). Kõigi tekstide peale oli 585 asendust (58%), 192 kustutust (19%), 147 lisandust (14,5%) ja 89 korral (9%) muudeti asukohta muudatust. Need tulemused erinevad pea täielikult nendest tulemustest, mis selgusid Vandendaele jt (2015) meediatekstide uurimusest, ehkki sealgi oli asukoha muudatusi kõige vähem, kuid samas kattuvad siinsed tulemused isegi suurusjärgu poolest Laflamme'i (2009) tarbetekstide analüüsi tulemustega (vt pt 2 „Keeletoimetamise üldpõhimõtted“).

⁷ Et andmed on esitatud ühe komakohaga, ei pruugi ühe teksti kohta käiv täisprotsent alati olla 100%.

⁸ Muudatuse tasand ei kehtinud sel juhul, kui lauses tehti ulatuslikumaid muudatusi ja eraldi muudatusi ei arvestatud.

Tabel 9. Tekstide 1–7 (T1–7) osakaal (%) kategoorias „Tehniline muudatus“ selle koodide põhjal

„Tehnilise muudatuse“ kood	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Asendus	50,8	56,7	65,7	57,5	55,2	53,6	66,3
Asukoha muudatus	8,2	14,9	4,4	10,0	5,2	11,4	9,0
Kustutus	23,8	19,4	22,9	21,3	22,0	12,9	13,6
Lisandus	17,2	9,0	7,1	11,3	17,5	22,1	11,1
Kokku	100,0	100,0	100,1	100,1	99,9	100,0	100,0

Üks põhjuseid, miks tuleb tekstideülelisesse andmetesse ettevaatlikult suhtuda, ilmestab tabel 10. Ehkki täpsustatud muudatuse koode oli 41, siis on tabelis esitatud sagedusest näha, kui mitmes tekstis koode esines. Sealt nähtub, et 16 koodi (40%) leidis vähem kui pooltes tekstides ja vaid 8 koodi (19,5%) oli olemas kõigis tekstides. See, kuidas koodid jagunesid tekstiti, on esitatud lisa 3.

Tabel 10. Kategooria „Täpsustatud muudatuse“ koodide esinemine tekstide koguarvu järgi

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Esinemissagedus
Täpsustusaste	7
Rektsioon ja kääne	7
Tekstiosade sidumine	7
Interpunktatsioon	7
Sõnajärg	7
Kantseliitlik sõnakasutus	7
Korduv element	7
Markeering	7
Sõna tähendus	6
Tähenduskordus ja ületuletus	6
Sõnavalik ja võõrmõju	6
Kokku-lahkukirjutamine	6
Paljusõnalisus	6
Täheortograafia	5
Saav kääne	5
Lausepiir	5
Sisuloogika ja väärseos	5
Nominalisatsioon	5
Arvukirjutus	5
Verbi aeg	5
Modaalsus ja rõhutus	5
Väljajätt	5
Nimisõna arv	5
Suur ja väike täht	5
Rööpvormi valik	5
Loetelu vormistamine	3
Verbikesksus	3
Sõna lühendiga	3
Lühend sõnaga	3
Võrdlusaste	3
Isikustamine	3
Viidete vormistamine	2
Arv numbriga	2
Lühendamine	2
Arv sõnaga	2
Tegija	2
Termin	1
Sõnaliik	1
Ühildumine	1
Reavahetus	1
Jutumärkide kuju	1

Üldjuhul tehti tekstides kõige enam stiilimuudatusi, v.a tekstis 4, kus kõige rohkem oli keelemuudatusi, ja tekstis 6, kus ülekaalus oli vormimuudatuste hulk (vt tabel 11). Stiilimuudatuste osakaal ei ulatunud üheski tekstis üle 60%.

Tabel 11. Tekstide 1–7 (T1–7) osakaal (%) kategoorias „Muudatuse liik“ selle koodide põhjal

„Muudatuse liigi“ kood	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Keeleline	28,7	28,4	31,4	43,8	25,4	22,1	16,6
Stiililine	43,4	59,0	51,4	13,8	47,8	33,6	55,8
Sisuline	13,1	9,0	15,7	15,0	25,4	5,7	22,6
Vormiline	14,8	3,7	1,4	27,5	1,5	38,6	5,0
Kokku	100,0	100,1	99,9	100,1	100,1	100,0	100,0

Kõige enam oli muudatustest puudutatud sõna, ent teksti 4 korral on see vähem kui pooltel kordadel, seevastu on seal suur muude muudatuste (interpunktsioonimärgid, tühikud jmt) osakaal. Ülejäänud tekstides oli muudatustest puudutatud sõna enam kui pooltel kordadel, ehkki tekstis 6 oli see napilt üle (54%) ja pea kolmandik muudatusi puudutas fraase (29%) (vt tabel 12).

Tabel 12. Tekstide 1–7 (T1–7) osakaal (%) kategoorias „Muudatusest puudutatud osis“ selle koodide põhjal

„Muudatusest puudutatud osise“ kood	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Muu	13,9	9,7	21,4	37,5	10,8	17,1	13,1
Sõna	72,1	67,9	65,7	47,5	67,2	54,3	72,4
Fraas	13,9	21,6	12,9	11,3	19,4	28,6	12,1
Osalause		0,7		2,5	2,2		1,5
Lause				1,3	0,4		1,0
Kokku	99,9	99,9	100,0	100,1	100,0	100,0	100,1

Selgub, et kõige enam tehakse muudatusi lause ulatuses, ent tekstides 4 ja 6 on ka märkimisväärselt ühtlustatud tekstiterviku piires (vt tabel 13).

Tabel 13. Tekstide 1–7 (T1–7) osakaal (%) kategoorias „Muudatuse ulatus“ selle koodide põhjal

„Muudatuse ulatus“ kood	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7
Lause	72,1	89,6	91,4	75,0	87,7	57,1	84,9
Tekst	10,7	10,4	7,1	2,3	7,5	10,0	12,6
Ühtlustamine	17,2		0,7	22,5	4,9	32,9	2,5
Kokku	100,0	100,0	99	100	100	100	100,5

Mingil määral kajastuvad tekstides ka toimetajate enda põhimõtted. Kuid nii, nagu ei saa nende seitsme juhtumi põhjal teha juhtumiüleseid (statistilisi) järeldusi, ei saa järeldusi teha ka selle kohta, kui palju on toimetamine mõjutatud toimetaja põhimõtetest. Toimetajate toimetamispõhimõtetest annan ülevaate järgmises peatükis.

6. Toimetaja tekstiväline töö

Kui eelmine peatükk keskendus toimetatud tekstidele, siis see peatükk kirjeldab toimetaja tekstivälist tööd: nende tööprotsessi, suhtlust autoriga ja vastutust.

6.1. Toimetajate tööprotsess

Tekstiga saab tööd teha mitmel moel. Keeletoimetajad tunnistasid, et harilikult nad algset teksti tervikuna läbi ei loe, sest üldjuhul on tekst liiga mahukas ja selleks ei ole aega, vaid hakkavad kohe toimetama. Tekstiga tegeletakse vähemalt kaks korda, mõnikord ka rohkem. Toimetajatel on töös kasutada mitmesuguseid abivahendeid. Tehnilistest abivahenditest kasutatakse üldjuhul Wordi ja selle funktsiooni „Jälita muutusi“, ent mõnes kohas võidakse nõuda töötamist kindlas programmis (sh tõlkeabiprogrammis), Google Docsi ei kasutata (vt tsitaat 1). Aeg-ajalt prinditakse tekst ka paberile välja (üks toimetaja teeb seda u 95% kordadest, teine ütles, et proovib lõpuks seda alati teha), sest on täheldatud, et ekraani peal ei pruugi märgata mõningaid vigu, mis paberil kohe silma torkavad.

- (1) *Kui mingi tekst on Google'i failina antud mulle, tehtud kättesaadavaks, siis ma alati küsin luba alla laadida või palun saata allalaadituna, sellepärast, et Google'is on toimetada palju aeglasem, osa funktsioone ei tööta. Ja tagatipuks jääb seal ikkagi õhku see risk, et keegi samal ajal muudab teksti ja siis on topelttöö või siis ma ei tea, mis mina tegin ja mis keegi teine tegi.*

Täpsem tööprotsess erineb toimetajati, aga kõigil neil on välja kujunenud oma süsteem. Iseäranis keerulisemate tekstide korral toimetatakse sageli kihtide kaupa, kus esimesel korral keskendutakse lihtsamatele asjadele (ortograafiaeksimustele), samuti märgitakse ära kohad, millele tuleks hiljem eraldi tähelepanu pöörata. Ülejäänud lugemiste käigus pööratakse tähelepanu süntaksile, terminitele ja äramärgitud kohtadele (vt tsitaat 2). Mõni toimetaja tegeleb esimese lugemise käigus ka vormistusega, mõni vaatab silma torganud

kohad üle automaatotsinguga (nt lühendid ja terminid, aga ka autori korduvad sõnad) ja muudab neid.

- (2) *Ma loen selles mõttes nagu kivi kaupa, et see esimene lugemine on selline, et ma parandan ära kohe kõik sellised lihtsad õigekirjavead: suur-väike algustäht, kokku-lahkukirjutamine, kirjavahemärgid – kõik selline asi. Samal ajal [teen] ka vormistust: mul on hästi raske keskenduda sisule, kui vormistus on paigast ära, näiteks kui ametlikus dokumendis ei ole äärest ääreni joondus ja kõik sellised asjad.*

Keelelistest abivahenditest kasutatakse kõige enam e-keelenõulehte⁹, kus on koos mitu keeleabivahendit, sh ÕS 2018 ja „Ametniku soovitussonastik“. Kuigi veebilehel on alates 2022. aasta aprillist märges, et seda enam ei uuendata (Keelenõu s. a.), on toimetajad harjunud seda kasutama, muu hulgas ka sellepärast, et ÕS 2018, mis sel lehel teiste seas olemas on, on praegu kirjakeele normi alus (ÕS 2018). Toimetajad leiavad ka seda, et sageli saab „Ametniku soovitussonastikust“ häid mõtteid sünonüümide tarbeks, aga sealsete muudatussoovituste ja nende elluviimise peale mõeldakse viimasel ajal rohkem. Samuti kasutatakse terminibaase IATE ja EUR-Lex, mitmekeelseid veebisõnastikke Glosbe ja Linguee, eesti keele instituudi (EKI) allikaid (nt sarjast „Keelenõuanne soovitab“).

Umbes pooled toimetajad vaatavad järjest enam ka EKI ühendsõnastikku (edaspidi: Sõnaveeb) ja sealset rubriiki „ÕS soovitab“. Need tekitavad toimetajates vastakaid tundeid: on neid, kes hindavad sealset pidevalt uuenevat infot ja muid võimalusi (nt saab kontrollida muutevorme) (tsitaat 3), aga on ka neid, kes Sõnaveebi ei kasuta ja kelle seas see tekitab segadust (tsitaadid 4–5). Samuti tunnistas üks toimetaja, et teeb nüüd topelttööd, sest ta kontrollib kõigepealt ÕSist, seejärel aga Sõnaveebist.

- (3) *See „ÕS soovitab“ rubriik on seal nagu ka nii-öelda kirjakeele norming, ma tean, mõned keeleteimetajad ütlevad, et ei ole, mina võtan nagu, et pigem on.*

---

⁹ E-keelenõulehte saab vaadata aadressil www.kn.eki.ee.

- (4) *Ma kõige rohkem ikkagi kasutan seda e-keelenõu lehte, Sõnaveebi ma vaatan pigem sellisest sportlikust huvist või nagu arengu mõttes, et kuidas see siis nüüd edeneb, või kui mõne sõna puhul ma ei leia noh, et näiteks näitelauseid vahel ma vaatan sealt ka. Ma küll ei usalda neid väga, aga siis kasutad natuke talupojamõistust ja saab hakkama küll. Et pigem see on mulle, Sõnaveeb, on olnud selline lisaallikas, kuhu aeg-ajalt pilk heita, aga ma ei saa seda päris niimoodi töös kasutada ikkagi.*
- (5) *Ei, kindlasti mitte, ma täielikult väldin Sõnaveebi uuendatud keelekorralduslikke soovitusi, kui seda saab üldse nimetada keelekorralduseks, mis seal on. [...] Ma ei ole sealt kordagi leidnud keelekorralduse kohta midagi sellist, mida ma ei leia vanasti keelenõust.*

Keelehoordeallikates on peale reeglite ka väga palju soovitusi (nt stampväljendite asendamise ja kantseliitliku sõnakasutuse vähendamise kohta), mida keeleteoimetaja saab järgida. Et tegu on soovitustega, võib paljusid neist pidada maitseparandusteks (vt tsitaat 6) ja nende rakendamine ka konflikte tekitada. Seetõttu uurisin, kuidas peaks keeleteoimetaja soovitustesse suhtuma. Selgus, et üldiselt leiavad keeleteoimetajad, et soovitusi võiks ikka anda, ehkki klient ei pea neid arvestama (tsitaadid 7–8). Üks toimetaja ütles, et soovitusi antakse põhjusega, ja teine sõnas, et kui igatüks hakkaks neid ise välja mõtlema, tekiks kakofooniat. Üldiselt tunnistatakse aga, et ollakse ise soovituste suhtes leebemaks muutunud.

- (6) *Meie arusaamad sellest, missugune on hea tekst, võivad ka lahknedagi nii minul kui teistel keeleteoimetajatel, et ma arvan, et see siuke asi, mida sa võid nagu teadmiseks võtta, kui sulle meeldib kirjutada nii, nagu soovitus on, siis tee seda, aga ma arvan, et see ei ole nagu mingi... et ma ei jälgi raudkätt neid ÕSi soovitusi.*
- (7) *No ma olen üsna palju siiski võtnud neid soovitusi, no ma, ma olen jah, võtnud neid soovitusi üsna nii, et kui nii on kirjas, et nii on parem, no kes olen mina, et öelda, et ei, nii ei tee.*
- (8) *Mina arvan, et neid ÕSi soovitusi, neid ikkagi nagu võiks järgida, ja siis, kui kliendile või teksti autorile mingisugune asi ei meeldi, siis sul on põhjendus olemas, miks sa tegid: et ma järgisin ikkagi seda, mis on kirjakeele normi alus meil praegu, et seda soovitust, aga et see on soovitus, et kui teile ei meeldi, siis paneme tagasi need väljakutsed ja läbiviimised.*

Suhtumine EKI ühendsõnastiku kasutamisesse ja kommentaarid soovitude kohta peegeldavad ka toimetajate toimetamispõhimõtteid. Et tõin intervjuudes teemaks muutuva arusaama keelesoovitustesse ja -korraldusse, kajastuvad põhimõtted sageli „enne Sõnaveebi“ ja „Sõnaveebi ajastu“ võrdlusena. Hoolimata sellest, kas järgitakse ÕSi, „Ametniku soovitusõnastiku“ või EKI ühendsõnastiku soovitusi või mil määral neid allikaid vaadatakse, kõlab kõigilt toimetajatelt see, et peamine on autori soov, aga mõeldakse ka vastuvõtjale (tsitaat 9).

- (9) *Meditsiinitöötajatel on just simuleerimistelgid ja ma ei tea mis simuleerimis-asjad [--], kus nad simuleerivad näiteks sünnituse vastuvõttu või muud ... Ja meie sooviksime ikka näha imiteerimist või matkimist. Aga kui ikka meditsiinitöötaja ütleb simuleerima, siis me ei parandada. Sest meditsiinitöötaja pidavat kolleegide silmis siis rumal olema. Ja seda me küll ei taha, et keegi ennast tunneks halvasti, et me oleme [tema sõnu] parandanud.*

Seda, kui rangelt mingite põhimõtete või soovitude järgi toimitakse, sõltub ka žanrist ja keelest, mida toimetatakse (tsitaadid 10–11).

- (10) *Ja siis kõik need silotornid ja mis nad siin inglise keele vahendusel tulevad ja väga naljakad on ... või mõru kirss tordil, midagi sellist. Need ei ole [metafoorid], mis võiksid eesti keelt kaunistada ikkagi. Kõnekeeles jaa palun väga, kõnekeel või, sotsiaalmeediakeel, kaaluda kindlasti, millist keelt kusagil kasutada.*
- (11) *Pigem järgin neid neid vanu põhimõtteid, et ma ei lähe igasuguse normi lõdvendusega kohe väga kiirelt kaasa, eriti just see, mis on siin viimase paari aasta valguses toimunud, et ma ei näe küll ennast nende muutustega väga kergekäeliselt kaasa minemast. Eriti kui ma mõtlen ka selle peale, et ma just hästi palju toimetan õigustekste, näiteks paronüümid, seesama, et neid pesasid on seal hulgi, aga õigustekstides neil on¹⁰ igaihel oma tähendusi, neil tuleb vahet teha. Et pigem selles mõttes ma olen jah, selline traditsioonide usku ja pigem järgin neid vanu põhimõtteid.*

Üldjoontes toetatakse kirjakeele normingutele, eriti siis, kui tegu on avaliku tekstiga, ning ÕSile. Silmas peetakse ka selge keele põhimõtteid ning seda, et tarbetekst peaks olema

---

¹⁰ Püstkirjas on märgitud vastaja rõhutus.

neutraalne, lakooniline ja ühemõtteline (vt tsitaadid 12–13). Samuti tõdeti, et toimetamistasandi põhjalikkus oleneb sellest, kui hästi autorit tuntakse: võõra autoriga ollakse ettevaatlikum.

- (12) *Noh, selge see, et tarbetekst peab olema võimalikult selge, võimalikult ühemõtteline, võimalikult vähe küsimusi tekitama, eks ju siis seoses sellega, et ta on selge, ühemõtteline. Ja siis ka selliseid esteetika põhimõtet, et ta võiks olla ka mitmekesise keelekasutusega ja nagu nii-öelda ilus ja selgekeelsuse joontest kindlasti selline ka väline kord, tekstis lõikudeks jagamine.*
- (13) *No ikka jah, ma arvan, et kui mul need sisuküsimused on, et siis ma üritangi selge keele põhimõtteid järgida, et ma näiteks mine-vorme ka ikkagi proovin palju välja toimetada, tihtipeale on see väga lihtne, lihtsalt mine da-ga asendada.*

Toimetaja tööprotsess on suuresti mõjutatud sellest, mille jaoks ta toimetab, mis žanrist tekst on ja kelle teksti ta toimetab. Toimetajaameti suhtluse ja sellega kaasneva vastutuse täpsemaid tahke kirjeldan järgmises alapeatükis.

6.2. Toimetaja suhtlus autoriga ja vastutus

Toimetamistöo kaalukas osa on suhtlus autoriga. Suhtlus võib kajastuda nii kirjades, mida saadetakse, kui ka teksti kõrvale lisatud kommentaarides. Tunnistati, et kommentaaride kirjutamine on raske. Üks toimetaja selgitas, kuidas ta kirjutab uutele klientidele kohe alguses, et kõik kommentaarid on mõeldud lugemiseks sõbraliku tooniga ja temal on neid kirjutades parimad kavatsused (tsitaadid 14–16).

- (14) *Inimesed on väga erinevad ja võivad seal lugeda seda, neid küsimusi, mingil hetkel, kui nad on väsinud või pahas tujus ja siis võib kõik tunduda nagu kohutavalt negatiivne, mis küsimused need on sellised.*

- (15) *Ma natuke ikka mõtlen, noh, et ma ei paneks päris mingisugust passiiv-agressiivset ma ei tea kuvatõmmiseid ÕSist midagi nagu, kirjutaks kuidagi ikkagi rahulikult ja selgelt.*
- (16) *Ma kommentaare kirjutades ikkagi üritan jääda tõesti hästi neutraalseks ja mõtlen, et kuidas minu küsimus sellele autorile tundub, et sellest kuidagi valesti aru ei saaks, sest autor on enamasti ikkagi ... See on sinu tekst, see on nagu sinu laps, et see on ka hästi-hästi tundlik ja mina võib-olla ei mõtlegi kuidagi järsult seda, mida ma küsin, aga autor võib olla tundlik, siis ma ikkagi sada korda nagu mõtlen ja üritan, üritan niimoodi viisakalt ja niimoodi pehmelt väljenduda.*

Nii nagu toimetamistasand, sõltub ka suhtlusstiil sellest, kas toimetaja tunneb autorit või mitte, ning tuttava puhul tuntakse end pisut vabamalt ega olda nii ametlik (vt tsitaat 17). Üks toimetaja ütles, et kõige raskem on kirjutada kommentaare PDF-i kujundajale, sest seal tuleb anda konkreetseid käsklusi, kuid samal ajal ei taha näida ebaviisaka ja järsuna.

- (17) *Üritan ikka olla viisakas ja neutraalne. See, kas kirjutad kommentaari sõbrale või võõrale, muudab stiili, nt [sõbrale] lisan nalja.*

Nagu üks toimetaja sõnas, on autori tekst justkui tema laps ning tekstiga töötamisel kaasneb ka suur vastutus. Küsimusele, kes vastutab teksti eest, polnud toimetajatel väga lihtne vastata. Leiti, et keeleteoimetaja vastutab selle eest, et ei oleks selgeid keelevigu ega muudetud toimetamise käigus midagi valeks, ning räägiti kaas- ja jagatud vastutusest (vt tsitaat 18). Üks toimetaja sõnas, et ta ei mäleta olukorda, kus keeleteoimetaja muudatus oleks olnud nii enneolematu, et oleks tulnud avaldada mingisugune teade vea kohta.

- (18) *Nii et eks see on ühest küljest kollektiivne vastutus, aga lõpuks ikkagi need, kes on selle, need esialgsed põhikoostajad, kelle juurde iga probleemi korral tekst tagasi läheb, et tema vastutab. [...] Mina vastutan selle eest, et ma keeleteoimetajate käigus ei parandaks midagi valeks. Aga samas jällegi, ma ju teen alati parandused nähtavalt, et keegi peaks need üle vaatama ja tema siis justkui ka vastutab, nii et tegelikult siin on selline halb lugu, et see on jagatud vastutus.*

Üks toimetaja täpsustas, et kuigi autoril lasub põhiosa vastutusest, siis on tema kui toimetaja nimi sageli näha ja seetõttu on kaalul ka toimetaja maine. Teine toimetaja rääkis

sellest, et ta tegelikult ei kujuta ette, kuidas on võimalik paarisajaleheküljelise toimetatud teksti muudatusi ükshaaval läbi vaadata ja kui suur töö see autorile tegelikult on.

Tõdeti, et lõplikult vastutab autor, kes peaks muudatused ka üle vaatama. Üks toimetaja lisas, et kuigi tegelikult vastutab autor, siis tal endal on autorina oma kirjutist kõrvaltvaataja pilguga väga raske lugeda. Siin võiks keeleteoimetaja abiks olla, kuid see toob keeleteoimetajale hoopis teistsuguse vastutuse: vastutuse lugeja ees ja autori ees, et tema mõte ikka läbi tuleks (tsitaat 19).

(19) *Et anda see [tekst] kellelegi kätte, et ta [keeleteoimetaja] ei eksi seal ühegi arvuga, et kogemata ei kustuta midagi ära, et seal on ikka äärmiselt suur usaldus. Seda tuleb siis püüda nagu hoida, et välja teenida, mitte vigu teha.*

Toimetaja tekstiväline töö on mitmetahuline. Toimetajate tööprotsessid on üksteisega sarnane, sealhulgas kasutatavad tehnilised ja keelelised abivahendid, kuid nende suhtumine erineb selle poolest, kui tõsiselt keelehooldesallikate soovitusi järgida. Sealjuures on keeleteoimetajal vastutus nii autori kui ka lugeja ees ning nendega suhtlemiseks tuleb valida sobiv register.

Kokkuvõte

Siinne magistritöö andis esimese põhjalikuma ülevaate keeleteoimetajate tööst, mida pole palju uuritud ei mujal maailmas ega ka Eestis. Magistritöö kõige suurem väärtus on aga selle teadusliku uurimisviisi vaatenurga lisandumine aruteludesse keeleteoimetaja töö ja selle üle, mida keeleteoimetaja tekstis muudab.

Magistritöö uurimisküsimused puudutasid keeleteoimetajate tehtavaid muudatusi tarbetekstides, nende toimetamispõhimõtteid ning keeleteoimetaja ja autori rollisuhet. Töös oli tarbeteksti kui žanri määratlus lai ja põhines selle eesmärgil, mille järgi peamine on soov edastada infot ja teha seda võimalikult selgelt. Mõiste (*keele*)toimetamine oli kasutusel eraldiseisva protsessina autori kirjutamisprotsessist: see tähendab, et teksti toimetab keegi teine kui autor ise.

Magistritöö analüüsimaterjal koosnes seitsmest toimetatud eri liiki tarbetekstist, mida polnud enne keeleteoimetatud, ning nende keeleteoimetajatega tehtud intervjuudest. Magistritöö fookus oli kvalitatiivsel meetodil analüüsitud tekstidel. Kodeerimise käigus eristasin seitse kategooriat, mida arvestada, ja nende koodid:

- 1) „Konkreetne muudetud osis“;
- 2) „Muudatuse tasand“ (esimese või teise tasandi muudatus);
- 3) „Tehniline muudatus“ (koodid „Asendus“, „Lisandus“, „Kustutus“ ja „Asukoha muudatus“);
- 4) „Täpsustatud muudatus“ (41 koodi, vt lisa 2);
- 5) „Muudatuse liik“ (koodid „Keeleline“, „Sisuline“, „Stiililine“ ja „Vormiline“ ehk keele-, sisu-, stiili- ja vormimuudatus);
- 6) „Muudatusest puudutatud osis“ (koodid „Muu“, „Sõna“, „Fraas“, „Osalause“, „Lause“) ja
- 7) „Muudatuse ulatus“ (koodid „Lause“, „Tekst“, „Ühtlustamine“).

Töö käigus selgus, et hoolimata tarbetekstilisest määratlusest olid kõik seitse teksti nii sisult, stiililt kui ka eesmärgilt üksteisest sedavõrd erinevad, et töös tuli keskenduda

juhtumisesestele järeldestele, ning esitatud juhtumiülestesse kokkuvõtetesse tuleb suhtuda äärmise ettevaatlikkusega. Kõigi tekstide peale tehti 1013 esimese tasandi muudatust, milles muudatusest puudutatud osis asendati 585 korral (58%), kustutati 192 korral (19%), lisati 147 korral (14,5%) ja selle asukohta muudeti 89 korral (9%). Tulemused näitavad ka seda, et eelkõige asendatakse tekstides sõna lause piires.

Selleks, et tulemusi saaks asetada konteksti, tegin toimetajatega intervjuud. Nende käigus uurisin toimetajatelt analüüsitud teksti tausta kohta ning palusin neil selgitada põhimõtteid, mille alusel nad tekste toimetavad ja mõnda tekstis tehtud muudatust. Tulemustest selgus, et toimetajatele anti töötamiseks vabad käed: kellelegi ei öeldud, kui põhjalikult võib toimetada (kergelt, keskmiselt või põhjalikult), ega saadetud stiiljuhendit. Samuti ilmnas, et teksti loetakse vähemalt kaks korda ning et toimetamiseks on toimetajatel välja kujunenud oma süsteem, kuidas tekstiga töötatakse. Sealjuures oleneb selle täpsem viis teksti registrit, aga ka žanrist: mõni žanr nõuab rohkem tähelepanu, sest see võib olla keeruline nii sisult kui ka keelelt.

Toimetamispõhimõtteid uurides võtsin intervjuudes jutuks ka muutuva keele(korraldus)maastiku ja keelehooldeallikate seis. Seetõttu kajastusid toimetajate toimetamispõhimõtted muu hulgas „Ametniku soovitussonastiku“ ja rubriigi „ÕS soovitab“ võrdluses. Selgus, et mõni toimetaja on konservatiivsem ja järgib rohkem ÕSi ja „Ametniku soovitussonastiku“ soovitusi, teine aga on hakanud arvestama järjest enam ka EKI ühendsõnastiku rubriigi „ÕS soovitab“ märkusi. Mõni toimetaja nentis, et toimetatava tekstižanri, nt õigustekstide tõttu ei saa ta väga hästi rubriigi „ÕS soovitab“ märkustest lähtuda.

Toimetaja töös on oluline roll autoril. Muu hulgas nenditi, et asjaolu, kui hästi autorit tuntakse, võib mõjutada toimetamise põhjalikkust, lisatavaid selgitusi, aga ka autoriga suhtlemise stiili (s. o registrit). Kui autorit tuntakse, võidakse muudatusi teha julgemalt, sel juhul võib vabam olla ka kommentaaride sõnastus. Seevastu võõra autoriga püütakse leida keskmine toimetustiil ja ka suhtluses autoriga ollakse ettevaatlikum. Intervjuudest

jäi kõlama see, et ehkki tähtis on autori soov ja vastu tema tahtmist ei minda, siis tuleb arvestada ka lugeja ehk sihtrühmaga.

Magistritöös esitatud tulemused nii tekstides tehtavate muudatuste kui ka tekstivälise tausta kohta näitavad toimetajatöö kihilisust ja keerukust. Loodan, et sinne töö pakub midagi uut ja põnevat nii teemakaugele lugejale kui ka kogenud keeleteoimetajale.

Kirjandus

Alumäe, Tanel, Ottokar Tilk, Asad Ullah 2018. Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. – Human Language Technologies - the Baltic Perspective: Proceedings of the Eighth International Conference, Baltic HLT 2018. *Frontiers in artificial intelligence and applications* 307. Amsterdam : IOS Press, 1–8.

AMSS = Ametniku soovitussõnastik; <https://www.eki.ee/dict/ametnik/>. Vaadatud 22.05.2022.

Argus jt = Argus, Reili, Katrin Kern, Helika Mäekivi 2022. Keeletoimetamine: kõrgkooliõpik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Assy, Rabeeaa 2011. Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. – *Journal of Law and Society*, Vol. 38, No. 3, 376–404; <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2011.00549.x>.

Banga, Lungguh 2018. Sundanese TRANSITIVITY: a first step into the description. Magistritöö; https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/25578/LAB_Master_Dissertation_r.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Vaadatud 28.05.2022.

Bisallion, Jocelyne 2007a. Chapter 6. Professional Editing: Emphasis on the Quality of a Text and its Communicative Effectiveness. – *Written Documents in the Workplace. Studies in Writing, Volume 21*. Eds. by Denis Alamargot, Patrice Terrier, Jean-Marie Cellier. Amsterdam, Oxford: Elsevier, 75–93.

Bisailon, Jocelyne 2007b. Professional Editing Strategies Used by Six Editors. – *Written Communication* 24 (4), 295–322; <https://doi.org/10.1177/0741088307305977>.

Brown, Penelope, Stephen C. Levinson 2009. Politeness: some universals in language usage. – *Critical concepts in linguistics Volume 3. Interactional sociolinguistics*. London. Eds. by Nikolas Coupland, Adam Jaworski. New York: Routledge.

- Creswell, John W. 2013.** Qualitative inquiry and research design : choosing among five approaches. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Eco, Umberto 2005.** Lector in fabula. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Eggs, Suzanne, Martin, J. R. 1997.** Genres and Registers of Discourse. – Discourse as Structure and Process: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Ed. by Teun A. van Dijk. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Einsohn, Amy, Marlyn Schwartz 2019.** The Copyeditor's Handbook: A Guide for Book Publishing and Corporate Communications, 4th Ed. Oakland, California: University of California Press.
- EKI teatmik = Eesti õigekeelsuskäsiraamat 2022**–. Toim. Peeter Päll. Koost. Peeter Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Katre Kasemets, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut; <https://eki.ee/teatmik/>. Vaadatud 22.05.2022.
- EKK = Ereht, Mati, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 2020.** Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Tallinn: EKSA.
- EKL = Eesti Keeletoimetajate Liidu veebileht;** <https://www.keeletoiemetajateliit.ee/>. Vaadatud 22.05.2022.
- Ereht, Mati 2019.** Lause õigekeelsus: juhatused ja harjutused. Tallinn: Emakeele Selts.
- Ereht, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Ezzy, Douglas 2002.** Qualitative analysis: practice and innovation. London: Routledge.
- Franklin jt = Franklin, Bob, Martin Hamer, Mark Hanna, Marie Kinsey, John E. Richardson 2005.** Key Concepts in Journalism Studies. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications

Habicht jt = Habicht, Triin, Marge Reinap, Kaija Kasekamp, Riina Sikkut, Laura Aaben, Ewout Van Ginneken 2018. Eesti: Tervisesüsteemi ülevaade. Tervisesüsteemid muutustes 20 (1); <https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Tervishoid/hit - estonia - 24cc - final insides et 191101a.pdf>. Vaadatud 29.05.2022.

Halliday, M. A. K. 2003. Introduction: On the "architecture" of human language. – On Language and Linguistics. Volume 3 in the Collected Works of M. A. K. Halliday. Ed. by Jonathan Webster. London, New York: Continuum, 1–29; <https://ebookcentral.proquest.com/lib/nlibee-ebooks/reader.action?docID%3D436170&sa=D&source=docs&ust=1653225924649366&usg=AOvVaw2LVpcQcju3RtVB5hFnGp-N>. Vaadatud 22.05.2022.

Halliday, M. A. K. 2005. Language structure and language function. – On Grammar. Volume 1 in the Collected Works of M. A. K. Halliday. Ed. by Jonathan J. Webster. London, New York: Continuum.

Halliday, M. A. K., Matthiessen Christian M. I. M. 2004. An introduction to functional grammar (3rd ed). London: Hodder Arnold.

Hion, Mari 1971. Süntaktilised parandused kirjastuse „Valgus“ käsikirjades. Diplomitöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas.

Jõemets, Triin 2022. Keeletoimetaja tööprotsess kümne keeletoimetaja hinnangu ja toimetamistöö näitel. Magistritöö. Käsikiri Tallinna ülikoolis.

Kasik, Reet 2002. Tekstianalüüs ja tekstihoole. – Keel ja Kirjandus 7, 457–463.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kerge, Krista 2000. Kirjakeel ja igapäevakeel. – Eesti keele allkeeled: [9.-10.12.1999 Tartu Ülikoolis toimunud seminari kogumik]. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Toim. Tiit Hennoste. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 75–110.

Kerge, Krista 2003. Tekstilingvistika ja toimetamine. – Keel ja Kirjandus 4, 271–280.

- Koik, Mari 2020.** Pool päeva eelnõu keeleteimetaja elust ehk Miks tädi Maali Eesti seadusest aru ei saa. – Õiguskeel 3; <https://www.just.ee/oigusloome-arendamine/oiguskeel/ajakiri-oiguskeel#item-3>. Vaadatud 24.05.2022.
- Kutsestandard ... = Kutsestandard. Keeleteimetaja, tase 6 2020;** <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10868860>. Vaadatud 28.05.2022.
- Laflamme, Caroline 2009.** Les modifications lexicales apportées par les réviseurs professionnels dans leur tâche de révision: du problème à la solution. Doktoritöö; <https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/QQLA/TC-QQLA-26291.pdf>. Alla laaditud 04.03.2022.
- Laherand, Meri-Liis 2008.** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk.
- Lepajõe, Kersti 2012.** Kirjand kui tekstiliik. Riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Martin, J. R. 2014.** Looking out: Functional linguistics and genre. – Linguistics and the Human Science 9 (3), 307–321; <https://doi.org/10.1558/lhs.v9i3.307>.
- Martin, J. R. 2016.** Meaning matters: a short history of systemic functional linguistics. – WORD 62 (1), 35–58; <https://doi.org/10.1080/00437956.2016.1141939>.
- Martin, J. R., Rose, David 2008.** Working with Discourse: Meaning Beyond the Clause (2nd ed). London, New York: Continuum.
- Mayring, Philipp 2000.** Qualitative Content Analysis [28 paragraphs]. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 1(2), Art. 20; <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2386>. Vaadatud 01.04.2022.
- Miller, Kai 2017.** Keeleteimetaja roll ja töö sisu tõlke toimetamisel 20. sajandi teisel poolel. Magistritöö Tallinna Ülikoolis. <https://www.etera.ee/s/sw1BAWmWIH>. Alla laaditud 25.01.2022

Mäekivi, Helika 2020. Keerukast klaariks. Kantseliit ja tema kaaslased. Tallinn: Ecoprint.

Pajusalu, R. jt = Pajusalu, Renate, Virve Vihman, Birute Klaas, Karl Pajusalu 2010. Eestlaste ja venelaste suhtluskäitumine: sina, teie ja keegi veel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat; <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa6.13>.

Robson, Colin 2003. Real World Research: a resource for social scientists and practitioner-researchers (2nd ed). Malden [etc]: Blackwell.

Solum, Kristina 2017. (Im)politeness between copy-editors and translators: Working from different islands? – FLEKS - Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice 4(1); <https://doi.org/10.7577/fleks.2438>. Vaadatud 22.05.2022.

Solum, Kristina 2018. The tacit influence of the copy-editor in literary translation. – Perspectives 26(4), 543–559. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1458888>. Vaadatud 22.05.2022.

Sõnaveeb: eri = EKI ühendsõnastik 2022. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb; <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/eri/1>. Vaadatud 22.05.2022.

Sõnaveeb: kaasaegne = EKI ühendsõnastik 2022. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb; <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/kaasaegne/1>. Vaadatud 22.05.2022.

Taukar, Marju 2020. Algupäraste ja tõlgitud eestikeelsete tekstide sarnasused ja erinevused. Doktoritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool; <https://www.digar.ee/viewer/en/nlib-digar:430720/366104/>. Alla laaditud 26.04.2021.

Titscher jt = Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak, Eva Vetter 2000. Methods of Text and Discourse Analysis. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Uuspõld, Ellen, Argo Mund 2015. Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteimetajale. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Vandendaele jt = Vandendaele Astrid, Ludovic De Cuypere, Ellen Van Praet 2015.

Beyond „Trimming the Fat“: The Sub-editing Stage of Newswriting. – Written Communication 32 (4), 368–395; <https://doi.org/10.1177/0741088315599391>.
Vaadatud 22.05.2022.

Vandendaele, Astrid 2017. The newsroom's last line of defence: A linguistic ethnographic investigation into newspaper sub-editing. Doktoritöö. Ghent, Belgium: Ghent University. Faculty of Arts and Philosophy; <https://biblio.ugent.be/publication/8530389>. Alla laaditud 04.03.2022.

Valk, Kadri 2014. Keeletoimetaja töö *online*-väljaannetes: lugejate ootused ja tegelik töökorraldus. Bakalaureusetöö; <https://www.etera.ee/s/ZhRqZqGsp4>. Alla laaditud 10.01.2022.

Viirmets, Anni 2020. Ametikirjade keelestiili kujundamine ühe riigiasutuse näitel. Magistritöö: <https://www.etera.ee/s/AxxbdtEDxZ>. Alla laaditud 29.01.2022.

ÕS 2018 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 2018. Toim. Maire Raadik. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik, Peeter Päll, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Summary

This master's thesis focused on the work of professional sub-editors of non-literary texts and the changes they make in the texts. The work of professional sub-editors has not been the subject of many studies, and the research that has been done has generally been limited to theses, notably at Université Laval (students of Jocelyne Bisailon and Isabelle Clerc). In Estonia, the students of Tallinn University have somewhat looked into how sub-editors work (Kadri Valk (2014), Kai Miller (2017), Marju Taukar (2021), yet the changes that sub-editors make have not been the focal point of such research. Nonetheless, there have been some exceptions elsewhere, e.g. Astrid Vandendaele (2017, Ghent University) and Caroline Laflamme (2009, Université Laval), who both have studied the changes that sub-editors make in texts, the latter in more detail than the former. In Estonia, Mari Hion (1971) has analyzed changes made by sub-editors in 4 transcripts, where she also commented on whether the change was justified or not, as well as whether it was sufficient or not.

When addressing the subject of sub-editing, one can not ignore the register and the genre. Non-literary texts are intended to convey information, which is why language in such texts has to be plain and to the point to avoid misunderstandings (Kasik 2007: 43). According to register and genre theorist J. R. Martin, meaning does not depend only on wording but also on context (Martin 2014: 312). Even more so, social context defines register, as evidenced by how we use language differently in different situations (Martin, Eggins 1997: 234). Consequently, while writing and/or sub-editing non-literary texts, one must take into consideration the audience, a hypothetical reader (Laflamme 2009: 13). Furthermore, sub-editors must also bear in mind register while interacting with the author.

To examine changes made by sub-editors, I studied non-literary texts sent to me by seven sub-editors who mostly deal with non-literary texts. Even though the main purpose of these texts were to inform the reader, they varied widely in terms of style and the target audience. Using coding as a method of analysis, I distinguished 7 categories and their codes in each text:

1. Fragment that was changed in the text: category for organizing my data;
2. Level of the change: first-level change, i.e. the main change, and second-level change, i.e. all the changes made due to the first-level change;
3. Type of intervention: “Addition”, “Replacement”, “Deletion”, “Translocation”;
4. Sub-type of change : 41 different codes were used for texts altogether;
5. Type of change: “Style”, “Content”, “Language”, “Formatting”;
6. Type of the fragment affected by the change: “Other” (punctuation marks), “Word” (incl. abbreviations, parts of a compound word, typographical errors), “Phrase”, “Clause”, “Sentence”;
7. Range of the change: “Sentence” (the change was in the range of or affected by the same sentence in which it was made), “Text” (the change was affected by something else in the text, e.g replacing a word that occurred in the preceding sentence due to repetition) and “Harmonization” (opposite of “Text”: changes made to improve inconsistencies in usage of terms, enumeration, writing numbers etc, deciding to use an abbreviation or full word, etc.). “Harmonization” is a change made in the text as a whole, not just one sentence. As such, in a sense, “Harmonization” is a second-level change, although not considered as one in this thesis.

The results were presented for each case (i.e. within-case analysis), as cross-case analysis alone may lead to hasty conclusions. Keeping that in mind, a total of 1,013 first-level changes were made, which included 585 replacements (58%), 192 deletions (19%), 147 additions (14,5%) and 89 translocations (9%). The results also indicate that sub-editors tend to replace words within a sentence. The 41 different codes for sub-type of changes made in the texts altogether reflect the complexity of the work of sub-editors and the richness of problems encountered in texts. Still, I must emphasize that the accuracy of the results is greatest for depicting each case separately, taking into account the characteristics of the particular text, because out of those 41 codes, only 8 codes (19,5%) figured in all seven texts.

To understand some of the changes made, I interviewed sub-editors, who were all female, between ages 26 and 64, who held at least a master's degree either in linguistics, in Estonian philology, or in teaching Estonian literature. Questions about the text, about the cooperation and interaction with the author, about some of the changes made, and about general sub-editing principles were asked. The answers given by the sub-editors proved on more than one occasion that my line of thinking about the reason for a change did not necessarily match that of the sub-editor.

Given that language planning and policy and therefore suggestions have recently been based more heavily on corpus planning, the questions about general sub-editing principles were inspired by and answers given in comparison to that. As it turns out, most sub-editors describe their sub-editing style as more conservative or “pre-Sõnaveeb” – mostly owing to the types of texts they are working with. One sub-editor said that she considers Sõnaveeb and ÕS recommendations as part of the Estonian Literary Standard.

This master's thesis explores the different aspects of the numerous and complex tasks undertaken by professional sub-editors, concentrating primarily on the changes they make in texts. Moreover, the thesis expands existing knowledge on the topic, which is little researched, advancing our understanding of the work of sub-editors and contributing with a scientific view to the debate about changes that sub-editors make in texts.

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused

I Üldised küsimused

1. Kui vana te olete?
2. Mis on teie emakeel?
3. Mis haridus teil on?
4. Kaua olete toimetanud?
5. Kas toimetate põhi- või kõrvaltöona?
6. Mis tekste te toimetate?
7. Mis põhimõtetel te tekste toimetate? Kuidas iseloomustaksite oma toimetamislaadi?
8. Mis abivahendeid te kasutate?

II Täpsemad küsimused saadetud teksti ja selle autori kohta

9. Kuidas iseloomustate seda teksti?
10. Kas te teate, kes on teksti autor?
11. Kas leppisite autoriga (või kellegi teisega) kokku, kui põhjalikult ja mida toimetada?
12. Kas toimus suhtlus autoriga?
13. Kui kerge või raske on kommentaare kirjutada?

III Mõningaid muudatusi selgitavad kommentaarid

Lisa 2. Kategooria „Täpsustatud muudatus“ koodid¹¹

1. „**Arv numbriga**“ on kood muudatuse kohta, kui algtekstis sõnaga arvu on toimetaja kirjutatud numbriga. Vastupidine tegevus ja töös eraldi koodina on arvestatud koodi „**Arv sõnaga**“. Harilikult on tegu stiilimuudatusega, ent kui muudatus oli tingitud tekstist (vt tekst 1), siis võib see olla ka vormimuudatus.
2. „**Arvukirjutus**“ on kood muudatuse kohta, mis puudutab nii arvuvahemike kirjutamist (nt *1-2%* → *1–2%*), arvude käänamist (nt *20-ndate aastate* → *20. aastate*) kui ka tühiku jätmist (nt *200m* → *200_m*). Arvukirjutus on keelemuudatus.
3. „**Interpunktsioon**“ on kood, mis kehtib pea kõigi kirjavahemärkide (sh sulgude) kohta käivatele muudatustele ning on enamikul juhtudel seotud kirjavahemärgireeglitega. Selle koodi muudatused võivad olla nii keele-, sisu-, stiili- kui ka vormimuudatuste all.
4. „**Isikustamine**“ on kood stiilimuudatuse kohta, mille käigus on asendatud isikustamist (nt *analüüs lähtub* → *analüüsis lähtume*).
5. „**Jutumärkide kuju**“ on kood muudatuse kohta, kus toimetaja on muutnud jutumärkide kuju. Tegemine on vormi-, mitte keelemuudatusega.
6. „**Kantseliitlik sõnakasutus**“ on kood muudatuste kohta, kus toimetaja on toimetanud kantseliiti ehk bürokraatiakeelt. Seda, mis sõnad või fraasid on kantseliitlikud, otsustasin väljaannete „Ametniku soovitussonastik“ (AMSS), „Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteoimetajale“ (Uuspõld, Mund 2015) ja „Keerukast klaariks“ (Mäekivi 2020) põhjal.

---

¹¹ Kõik näited on võetud analüüsitud tekstidest.

7. „**Kokku-lahkukirjutamine**“ on kood kokku- ja lahkukirjutamise kohta käivatele muudatustele (nt *meeste sõidu* → *meestesõidu*). Muudatusi arvestasin tühikutes või sidekriipsudes (need võivad olla kas üksteisega asendatud, lisatud või kustutatud), seega kujunes siin kategooria „Muudatusest puudutatud osis“ koodiks „Muu“. Siia alla kuulub ka nimetavaline ja omastavaline liitumine, nt *treeningmetoodika* → *treeningumetoodika*, *eksperthinnangud* → *eksperdihinnangud*. „Kokku-lahkukirjutamine“ võib olla nii keele-, sisu- kui ka stiilimuudatus (*vastuvõtmisega* → *vastu võtmisega*).
8. „**Korduv element**“ on kood selle kohta, kui midagi on muudetud, sest kategoorias „Konkreetne muudetud osis“ märgitud tekstiosa on esialgses tekstis kas lauses või tekstis korduv element: kordus kas sõna või mingi osa sõnast (nt *teeme me*). Siia alla ei kuulu semantiline kordus. Koodi „Korduv element“ leidub stiili- ja sisumuudatuste seas.
9. „**Lausepiir**“ on kood sellise muudatuse kohta, mille käigus on toimetaja muutnud lausepiiri. Muudatus oli alati stiililine, kategoorias „Muudatusest puudutatud osis“ läheb see koodi „Muu“ alla.
10. „**Loetelu vormistamine**“ on sellise vormimuudatuse kood, mis puudutab saatelause vormistamist, loetelu nummerdust või loetelu ühtlustamist.
11. „**Lühendamine**“ on keelemuudatuse kood, mis puudutas lühendite kirjutamist ja õigekirja (nt *dr.* → *dr* ja *näit* → *nt*).
12. „**Lühend sõnaga**“ on kood selle kohta, kui tekstis olnud lühend on asendatud selle välja kirjutatud sõnaga (nt *ENV* → *eesnäärmevähk*). Selle pöördeline tegevus kannab koodi „**Sõna lühendiga**“ (nt *see tähendab* → *st*). Mõlemad koodid võivad olla nii stiili- kui ka vormimuudatused. Vormimuudatuseks kujuneb kood siis, kui kirjutusviisi on hakatud ühtlustama.

13. „**Markeering**“ on kood, mis kehtib kõige kohta, mida on esile tõstetud või kus on esiletõst kustutatud. Selle koodi alla kuuluvad nt sidekriips, mis märgib käändelõppu (nt *PSAle* → *PSA-le*), ja metateksti eristamine (*termin koosloome* → *termin „koosloome“*). Markeering võib olla nii stiili- kui ka keelemuudatus.
14. „**Modaalsus ja rõhutus**“ on kood, mis puudutab nii verbi modaalsuse muudatust (nt *on* → *peab olema*), rõhumäärsõnu (nt *ka, juba*) kui ka hinnangut märkivaid muid sõnu (nt *mõistagi, alati*). Modaalsus ja rõhutus võib olla nii stiili-, vormi- kui ka sisumuudatus.
15. „**Nominalisatsioon**“ on kood muudatuse kohta, mille käigus *mine*-vormis tegusõna on asendatud mõne teise vormiga või vajalik osis on ümber sõnastatud. Esimese tasandi muudatustes on nominalisatsioon eranditult stiilimuudatus, kuid teise tasandi muudatustes, millele töö ei keskendunud, võib nominalisatsioon olla ka keelemuudatus.
16. „**Paljusõnalisus**“ on kood muudatuste kohta, mis puudutab Kasikule (2007: 53–57) toetudes eelkõige kolme juhtu: seletatakse teadaolevaid asju, pannakse kirja asjasse mittepuutuvaid seiku või esitatakse tarbetuid üksikasju. Siia kuuluvad ka fraasid, kus kaassõna asemel kasutatakse käänet (nt *nende jaoks* → *neile*).

Eraldi juhtumina olen siia arvestanud keelemuudatuse paljusõnalisuse, olukorra, kus kujundlikule väljendi ette oli lisatud lühend *nö*, ent toimetaja on selle ära kustutanud (*nö „tervele silmale“* → *tervele silmale*). Kuna lühendid *nö* ja *nn* käituvad nagu jutumärgid, ent kujundliku väljendi ette pole jutumärke vaja (EKI teatmik *s. a.*), siis on tegu keelemuudatusega.

17. „**Reavahetus**“ on kood, mis viitab sellele, et ühest lõigust on tekitatud kaks lõiku. Seda tuli analüüsitava tekstide seas ette vaid ühel korral. Tegu oli vormimuudatusega.

18. „**Rektsioon ja kääne**“ on kood muudatuse kohta, kui toimetaja on parandanud kas sõnaühendist või süntaksist tingitud sõltumist. Tegu on enamasti keelemuudatusega, ehkki võib olla ka stiilimuudatus (*vajadusel* → *vajaduse korral*) või sisumuudatus (*eesnäärmevähi haigestumine* → *eesnäärmevähki haigestumine*).
19. „**Rööpvormi valik**“ on kood stiilimuudatuse kohta, kus üht sõna võib kirjutada mitme paradigma järgi või kus sõnal on olemas mitu vormi (nt *end* ja *ennast*, *vat* ja *vaat*).
20. „**Saav kääne**“ on kood muudatuse kohta, mille käigus asendati saav kääne nimetavaga (nt *distantsi pikkuseks* → *distantsi pikkus*, *esimeseks juhatus* *esimeheks* → *esimene juhatus* *esimees*). Saav kääne oli kogu töös stiilimuudatuse all, hoolimata sellest, et tal on olemas hetkelisuse konnotatsioon, mis annab talle ka sisulise kaalu (EKK 2020: 221).
21. „**Sisuloogika ja väärseos**“ on kood, mis kehtib siis, kui muudetakse (võimalikku) sisuloogikat või väärseost (nt *jalakäijate liikumisloogikat* → *jalakäijate liikumise loogikat*). Et sisuloogika ja väärseose alad kattuvad, on neist kahest tekitatud üks kood. Tegu on sisumuudatusega.
22. „**Suur ja väike täht**“ on kood eelkõige sõna algustähe muudatuse kohta, ent siia alla kuulub ka otsus asendada läbiva suurtähega kaubanimede esisuurtähega (nt *ZEISS* → *Zeiss*). Seda koodi leidis kategooria „Muudatuse liik“ kõigi nelja koodi seas.
23. „**Sõnajärg**“ on katuskood nii stiili- kui ka keelemuudatustele. Keelelised sõnajärjemuudatused on muudetud kohaseks infostruktuuri konventsioonidele, stiililine sõnajärjemuudatus vihjab toimetaja isiklikule eelistusele.

24. „**Sõnaliik**“ on kood, mis esines ühe korra ja tegu oli stiilimuudatusega (vt näidet 31).
- (31) **Algne lause.** Tüli lõppes 1931. aastal seaduse vastuvõtmisega, mille alusel tehnikutel keelati **töötada** suus [..]
Toimetatud lause. Tüli lõppes 1931. aastal seaduse vastu võtmisega, mille alusel keelati tehnikutel suus **töötamine** [..]
25. „**Sõna tähendus**“ on kood sõnakasutuse kohta, kui algse tekstis olev sõna ei sobi konteksti oma tähenduse tõttu (nt *soovitav kasutada* → *soovitatav kasutada*, *kaasamissündmused* → *kaasamisüritusi*). Tegu on sisumuudatusega.
26. „**Sõnavalik ja võõrmõju**“ on laia kasutusega kood muudatuste kohta, kus on parandatud stampväljendeid ja moesõnu, samuti võõrmõjulisi sõnu (nt *oluline*, *oma*, *agiilselt*). Võõrmõju esines peale sõnavaliku ka asukoha muudatuses (nt *näitena koosloomest* → *koosloome näitena*) ja nimisõna arvu muudatuses, kui abstraktseid nimisõnu oli tekstis kasutatud mitmuses (nt *mõjud*). Selle koodiga muudatusi oli nii stiililisi, keelelisi kui ka sisulisi.
27. „**Tegija**“ on kood sellele, kui tegijat on kas muudetud või lisatud. See kood võib olla nii sisumuudatus (kui tegijat muudetakse või ta lisatakse) kui ka vormimuudatus (nt kui on varem kokku lepitud, et lugeja poole pöördatakse ühes kindlas isikus).
28. „**Tekstiosade sidumine**“ on kood muudatuse kohta, mis puudutab lause- ja lõikudevahelisi sidendeid ja viitesüsteeme. „Tekstiosade sidumine“ võib olla nii stiili- (sama tasandi rinnastuse korral), keele- (eri tasandi rinnastuse korral) kui ka sisumuudatus (nt *ja* → *sest*).
29. „**Termin**“ on kood oskussõna või kitsalt piiritletud väljendiga seotud muudatusele (nt *ooteala* → *ootekoda*). Terminiga seotud muudatused on keelemuudatused.

30. „**Tähenduskordus ja ületuletus**“ on kood stiilimuudatustele, mille käigus on parandatud semantilise tähenduse kordust, mis on olnud tekkinud ületuletamise (nt *koheselt, fokuseerima*) või sõna kordamise käigus (nt *samuti ka*).
31. „**Täheortograafia**“ on kood trükivigadele ning nime ja sõna õigekirjutusele (nt *initseerima*). „Täheortograafia“ parandus oli nii vormi- kui ka keelemuudatus.
32. „**Täpsustusaste**“ on kood üldistusastme muutmisele (nt asesõna asendamine konkreetse nimisõnaga) või täpsustava info lisamisele (nt võõrkeelse fraasi ette lisati lühend märkimaks fraasi keelt). Seda koodi on nii keele-, stiili- kui ka sisumuudatuse seas.
33. „**Verbi aeg**“ on sellise muudatuse kood, kus lauses on muudetud verbi aega. See võib olla nii keele- kui ka sisumuudatus.
34. „**Verbikesksus**“ on sellise stiilimuudatuse kood, kus öeldistäite või *v*-kesksõna asemel on kasutatud aktiivset verbivormi (nt *kasutusaeg on varieeruv* → *kasutusaeg varieerub*).
35. „**Viidete vormistamine**“ on sellise vormimuudatuse kood, mis puudutab tekstisiseste viiteid kirjandusele, nt on mitme autoriga allikale järele lisatud „*et al.*“.
36. „**Võrdlusaste**“ on kood muudatusele, millega on muudetud sõna võrdlusastet (*üks läbi aegade edukamaid* → *üks läbi aegade edukaimaid, potentsiaalselt huvipakkuvamate* → *potentsiaalselt huvipakkuvaimate*).
37. „**Väljajätt**“ on keelemuudatuse kood, mis tähistab esialgsest lausest puuduvat elementi ja selle lisamist. Kood võis käia nii verbi finitise vormi kui ka verbiga seotud laiendi puudumise kohta.

38. „**Ühildumine**“ on kood märkimaks keelelist parandust, kui öeldis ei ühildu alusega või omadussõnaline täiend ei ühildu oma põhjaga.

Lisa 3. Kategooria „Täpsustatud muudatuse“ koodide võrdlev tabel

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Absoluut- arv ¹²	T1 (%)	T2 (%)	T3 (%)	T4 (%)	T5 (%)	T6 (%)	T7(%)
Interpunktsioon	7	6,6	5,2	15,7	8,8	4,5	2,1	5,0
Kantseliitlik sõnakasutus	7	0,8	6,7	1,4	2,5	0,4	0,7	7,0
Korduv element	7	3,3	8,2	2,9	2,5	5,6	1,4	4,0
Markeering	7	1,6	0,7	2,9	20,0	0,4	1,4	1,5
Rektsioon ja kääne	7	4,9	2,2	1,4	1,3	1,5	2,9	3,5
Sõnajärg	7	7,4	11,9	4,3	10	4,9	10,0	10,1
Tekstiosade sidumine	7	6,6	6,0	5,7	1,3	6,7	3,6	2,0
Täpsustusaste	7	8,2	0,7	1,4	2,5	7,1	3,6	6,5
Kokku- lahukirjutamine	6	3,3	0,7	5,7	7,5		7,1	4,0
Paljusõnalisus	6	10,7	6,7	11,4		12,7	4,3	5,0
Sõna tähendus	6		4,5	11,4	1,3	4,1	0,7	5,5
Sõnavalik ja võõrmõju	6	11,5	22,4	14,3		13,8	7,1	26,6
Tähenduskordus ja ületuletus	6	2,5	1,5	7,1	1,3		0,7	1,5
Arvukirjutus	5			1,4	2,5	2,6	5,0	1,5
Lausepiir	5	1,6	0,7			0,7	1,4	0,5
Modaalsus ja rõhutus	5		6,0	1,4		7,8	0,7	1,0
Nimisõna arv	5	0,8	0,7		1,3	4,1		0,5
Nominalisatsioon	5	2,5	2,2	1,4			1,4	2,5
Rööpvormi valik	5	3,3	0,7	2,9		0,4	3,6	
Saav kääne	5			1,4	5,0	0,4	1,4	0,5
Sisuloogika ja väärseos	5	1,6	0,7			2,6	0,7	1,0
Suur ja väike täht	5	4,9	0,7	4,3	18,8	0,7		
Täheortograafia	5	4,9			1,3	0,7	1,4	0,5
Verbi aeg	5	1,6	2,2		1,3	0,7		0,5
Väljajätt	5	2,5	3,7		1,3	8,2		0,5

¹² „Absoluutary“ tähistab siin seda, mitmes tekstis nimetatud kood esines (vt ka tabel 10).

„Täpsustatud muudatuse“ kood	Absoluut-arv	T1 (%)	T2 (%)	T3 (%)	T4 (%)	T5 (%)	T6 (%)	T7 (%)
Isikustamine	3		0,7			1,1		2,5
Loetelu vormistamine	3	1,6				0,4		2,0
Lühend sõnaga	3	0,8				0,7	16,4	
Sõna lühendiga	3					0,4	2,9	2,0
Verbikesksus	3	2,5				0,4	0,7	
Võrdlusaste	3			1,4		0,5		0,5
Arv numbriga	2	0,8					0,7	
Arv sõnaga	2		0,7					1,5
Lühendamine	2				3,8		0,7	
Tegija	2	2,5				0,7		
Viidete vormistamine	2		3,2				16,4	
Jutumärkide kuju	1				5,0			
Reavahetus	1	0,8						
Sõnaliik	1				1,3			
Termin	1					5,2		
Ühildumine	1						0,7	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karet Eesmäe,

- 1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Keeletoimetajate töö tarbetekstidega“, mille juhendajad on Katrin Kern ja Riina Reinsalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- 4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karet Eesmäe

29.05.2022